

ЕКОНОМІКА

Сергій Шкарлет

СВІТОВИЙ ДОСВІД ПІДТРИМКИ ТА РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Економічні, політичні та соціальні реформи, що впроваджує Україна на шляху до вступу у світову організацію торгівлі та європейське співтовариство, спрямовані на забезпечення умов динамічного зростання життєвого рівня населення і розвитку національної економіки на державному та галузевому рівнях. Але відповідно до складності питання, в контексті забезпечення європейських соціально-економічних життєвих стандартів ця проблема ще й досі потребує глибокого аналітичного опрацювання та наукового обґрунтування щодо забезпечення нормативно-правових засад підтримки розвитку інноваційних процесів у державі. Інновація - це винятково важлива для сьогодення економічна категорія. Починаючи з моменту переходу суспільно-економічних відносин від стадії натурального господарства до стадії розширеного відтворення і комерційної цільової спеціалізації господарської діяльності впровадження інновацій та забезпечення підтримки інноваційних процесів завжди були проблемою номер один у науковому пошуку вітчизняних і закордонних науковців, що й наразі не втратили актуальності.

Справедливо відзначають, що основоположником інноваційної теорії економічного розвитку був український вчений М. Туган-Барановський, що дослідив різні підходи до пояснення циклічного характеру економічного розвитку і дійшов висновку, що перешкодою для безперервного кумулятивного розвитку виробництва є не стільки зовнішні фактори, скільки внутрішні властивості економічної системи, які визначаються циклічною закономірністю відтворення основного капіталу. Ідеї М. Туган-Барановського набули продовження в працях Н. Кондратьєва. Розглянуті Н.Кондратьєвим великі цикли кон'юнктури (довгі хвилі) ініціювали подальше вивчення причин цих хвиль та їх тривалість. Найважливішою причиною були визнані інновації. Основні положення наукових засад М. Туган-Барановського підтримували такі відомі економісти, як Дж. М. Кейнс та У. Ростоу. Теорію М. Туган-Барановського про вплив внутрішніх чинників, що визначені технічними змінами в основному капіталі на економічний розвиток, завершив Й. Шумпетер, котрий увів у науковий обіг категорію інновація і створив цілісну інноваційну теорію, в основу якої поклав ідею про «нові комбінації». Серед комбінацій, які в цілому формують структуру інноваційного процесу, він називав такі: випуск нового продукту або відомого продукту нової якості; впровадження нового, досі не відомого в конкретній галузі методу виробництва; проникнення на новий ринок збуту - відомий чи невідомий; отримання нових джерел сировини чи напівфабрикатів; організаційна перебудова, зокрема, створення монополії чи її ліквідація. У подальших працях цього вченого термін «нова комбінація» замінено терміном інновація, який наразі став науковою категорією. Американський економіст І. Фішер трактував інновації як могутній чинник інвестицій. Переважна більшість дослідників сучасної економіки однастайні в тому, що інновація - це якісні зміни. В залежності від об'єкта і предмета дослідження інновації можна розглядати: як результат (П. Друкер, А. Левінсон, С.Д. Бешелев, Ф.Г. Гурвіч); як систему (Й. Шумпетер, Н.І. Лапін,); як процес (Б. Твісс, А. Койре, І.П. Пінінгс, В. Раппопорт, Б. Сайта, В.Л. Макаров та ін.); як зміну (Ф. Валента, Ю.В. Яковец, Л. Волдачек та ін.).

Незважаючи на пильну увагу до категорії інновацій та інноваційного розвитку з боку науковців, поза увагою залишається ще багато невирішених наукових проблем і, зокрема,

опанування досвідом нормативно-правової підтримки розвитку інноваційних процесів, що створює підґрунтя економічного зростання макро- та мікроекономічних агентів держави, у державотворенні всесвітньовизнаних лідерів інноваційного руху.

Метою цієї статті є аналіз світової практики розробки та впровадження заходів, процедур, механізмів та інструментів державного стимулювання створення сприятливого внутрішнього і зовнішнього середовища для передумов економічного зростання підприємств, а також дослідження проблеми зацікавленості держави щодо її впливу на: фінансування інноваційної діяльності приватного бізнесу; співпрацю академічних інституцій та приватного бізнесу; створення належних умов проведення інноваційної діяльності. Загально актуальною у цьому цільовому контексті проблемою сьогодення є необхідність вибору напрямків інноваційного розвитку та підтримки з боку держави усіх видів інновацій; створення нових організаційних структур і нових економічних механізмів; реалізації програм розвитку окремих територій на основі інноваційних моделей.

Економіка країн, які стали світовими лідерами, ґрунтується на реалізації наукових досягнень. Згідно з даними аналітичних обстежень інноваційно-активними у Франції, Великобританії та Німеччині стали 70-82% підприємств. У 2000 р. Франція посіла четверте місце серед промислово розвинених країн (після США, Японії та Німеччини) за загальною сумою витрат на НДДКР. Експертні оцінки свідчать, що у подальшому відбуватиметься поступове, але незначне підвищення показників наукомісткості. Зокрема, у 2015 р. частка витрат на НДДКР у ВВП Франції становитиме 2,6%, США та Японії - 3%, Німеччини - 2,9%, Великобританії - 2,5%, Італії - 2,3%. [9]

У Франції підтримкою інноваційної діяльності займаються такі державні установи, як: спеціальна урядова організація (ІНОДЕВ), державно-приватний банк для фінансування малого інноваційного бізнесу, Французьке товариство сприяння венчурному капіталу, Національний центр наукових досліджень, Національне агентство з впровадження результатів досліджень (ANVAR), Національне агентство перспективних досліджень, науково-технічний фонд та інші. Формами стимулювання інноваційної діяльності підприємств державними установами є довгострокові позики, дотації, субсидії, пільгове оподаткування, податкові кредити та кредитні гарантії. Понад 60% всіх інноваційних підприємств обслуговують 25 регіональних філій Національного агентства із впровадження результатів досліджень. Діяльність цієї організації різнопланова, але її стрижнем є підтримка інноваційних проектів і вкладання коштів, акумульованих на міжнародному і національному рівнях, у розвиток малих і середніх підприємств у Франції. Її фінансовий оборот у 2001 році становив майже 300 млн. євро, які було вкладено в більш ніж 4000 інноваційних проектів. За 2000-2003 рр. загальна сума прибутку малих і середніх підприємств, профінансованих організацією, склала більше 50 млн. євро.

Виділяючи кошти на інноваційні проекти, ANVAR використовує різні джерела фінансування. Так, наприклад, через міністерство дослідження промисловості Франції, де існує окремий бюджет, фінансується організація конкурсів інноваційних проектів. Ці кошти використовуються також при доборі фахівців для інноваційних підприємств. При наданні інжинірингових послуг ANVAR створює механізми для фінансування консультативної підтримки різноманітних типів інноваційних проектів малих і середніх підприємств. Головний фінансовий інструмент підтримки інноваційної діяльності - це безвідсоткові кредити, які до ANVAR повертаються лише в тому випадку, якщо профінансовані інноваційні проекти виявляться успішними. Таким підходом Національне агентство з впровадження результатів досліджень відрізняється від банків, які свою діяльність також спрямовують на фінансування інноваційних проектів. Однак ці банки не дають безвідсоткових кредитів без твердих гарантій їхнього повернення.

Розвиток інноваційної інфраструктури України неможливий без визначення на законодавчому рівні організаційно-правових основ діяльності бізнес-інкубаторів, інноваційних центрів, форм державної підтримки їх розвитку, а також нормативного порядку надання такої підтримки. Водночас застосування зазначеної підтримки має ґрунтуватися на принципах адресності, контрольованості, конструктивності, вимірюваності ефективності від впроваджених інноваційних заходів.

Заохочуючи розвиток науки, ANVAR здійснює стратегічне завдання держави. У Франції усвідомили необхідність підтримки інноваційної діяльності національних підприємств, вбачаючи у ній запоруку підвищення їх конкурентоспроможності. Тож доцільно скористатися закордонним досвідом при вирішенні проблем, що виникають за становлення системи інноваційно-орієнтованих підприємств України.

Порівняльний аналіз зарубіжного і національного законодавства з питань інноваційної діяльності, а також цілого ряду літературних джерел свідчить, що в сучасному світі наука перетворилася на один із найважливіших факторів забезпечення ефективного економічного розвитку. Здатність генерувати і впроваджувати досягнення науково-технічного прогресу стає

однією з найголовніших умов забезпечення конкурентоспроможності як національної економіки в глобальному конкурентному середовищі, так і окремих товаровиробників на конкретних ринках. Наука перетворилась на специфічну сферу товарного виробництва, що виробляє об'єкти інтелектуальної власності - специфічний і дуже дорогий товар. У другій половині 80-х років експорт із США інтелектуальної власності перевищив 25% усього обсягу американського експорту. Сьогодні в країнах із ринковою економікою комерціалізація стає одним із найважливіших чинників розвитку самої науки.

Особливість інноваційної діяльності як одного з різновидів підприємницької діяльності полягає в тому, що вона є діяльністю підвищеного ризику порівняно зі звичайним підприємництвом. Такий ризик зумовлений новизною, творчим характером науково-технічної роботи, можливістю отримання як позитивного, так і негативного результату. Саме завдяки цьому інноваційна діяльність у розвинутих країнах має точнішу назву - венчурний (ризиковий) бізнес.

Починаючи ще з 70-80 років у розвинутих країнах виникли нові тенденції розвитку інноваційної діяльності. Насамперед, основним творцем промислової власності, розробником науково-технічної продукції були малі науково-технічні венчурні фірми (в Україні малий бізнес в цілому став венчурним). Потім з'явився новий різновид фінансового капіталу - капітал, який почав працювати у сфері венчурного бізнесу. Згодом виникла широка мережа технопаркових структур, які стали організаційною формою інноваційної діяльності. І, насамкінець, у всіх розвинутих країнах, поряд зі здійсненням державної науково-технічної політики, була законодавчо створена державна система економічного стимулювання та підтримки венчурного бізнесу [2, с. 7-9.]. Вихід на перший план венчурних фірм, порівняно з науковими центрами великих підприємств, був зумовлений їх більшою гнучкістю, меншими витратами, меншим фінансовим ризиком при отриманні негативного результату, а також можливістю підключення великих фірм до інноваційної діяльності при успішному завершенні наукових досліджень і впровадженні стадії промислового освоєння нових розробок. У сучасних умовах венчурний бізнес становить 4/5 усіх винаходів і нововведень [3, 4, 5, 6, 7].

Основним джерелом інвестицій для інноваційної діяльності став венчурний капітал. Головними його складовими є не державні, а вільні фінансові кошти великих компаній, пенсійних фондів, страхових компаній та інших комерційних структур, для яких держава законодавчо встановила податкові, фінансові та економічні пільги, що стимулюють виділення коштів венчурним фірмам. Обсяг венчурного капіталу в США на початок 90-х років перевищив 30 млрд. дол., у країні функціонувало близько 200 компаній венчурного капіталу. Для сприяння їх діяльності було створено Національну асоціацію венчурного капіталу США [12].

Міжнародне бюро Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) провело ряд досліджень, предметом яких стало узагальнення прогресивних форм і методів державного стимулювання винахідницької діяльності в промислово розвинутих капіталістичних країнах. Патентні відомства Австрії, Великобританії, Нідерландів, Франції, Німеччини, Швеції, Швейцарії, США та Японії надали матеріали, за якими було підготовлено доповідь «Урядова допомога і стимулювання винахідницької та інноваційної діяльності». В ній викладено основні форми фінансової допомоги й стимулювання урядами цих країн малих і середніх підприємств, а також окремих винахідників.

Перш за все, це пряме фінансування, яке досягає у Франції, США та інших країнах 50% від витрат на створення нової продукції і технологій.

Іншими формами є надання позичок, у тому числі без виплати відсотків (Швеція); дотації (практично в усіх перелічених країнах); створення фондів впровадження інновацій з урахуванням можливого ризику (Німеччина, Франція, Швейцарія, Нідерланди); безоплатні позички, що досягають 50% коштів на впровадження інновацій (Німеччина); зниження державного мита для індивідуальних винахідників (Австрія, Німеччина, США та ін.); відстрочення виплати мита або звільнення від нього, якщо винахід стосується економії енергії (Австрія) тощо.

В останні роки більшість розвинутих країн світу значну увагу приділяють питанням державного стимулювання науково-дослідних робіт, в якому можна виділити пряме й непряме заохочення. Пряме заохочення спрямоване на активізацію довгострокових (ризикових) досліджень у провідних галузях господарства і здійснюється у формі надання контрактів на виконання окремих науково-дослідних робіт, дотацій, кредитних пільг, різноманітних гарантій виконавцям. Найважливіша роль належить стимулюванню державних цільових програм. Непряме стимулювання спрямоване на прискорення процесу широкого освоєння інновацій і, як правило, не пов'язане з державними цільовими програмами. Це - надання різних пільг, що покривають у середньому від 10% до 20% загальної суми витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи у бюджеті їх безпосередніх виконавців. Це, насамперед, амортизаційні пільги і податкові знижки на капіталовкладення в сферу НДДКР, а також організаційні заходи

з координації наукових досліджень. Крім того, ця форма стимулювання передбачає концентрацію кадрів і матеріального забезпечення для експериментальних і дослідних цілей, створення служб збору та обробки інформації тощо [1, с.19]. До непрямих форм матеріального стимулювання інноваційної діяльності також належать: пенсійні і страхові пільги; надання можливості придбати акції компанії; відстрочені премії, що виплачуються після того, як співробітник вийшов на пенсію; оплата членства в наукових товариствах; оплата проїзду на наукові конференції та інші.

Останнім часом у США посилюється державне втручання в систему матеріального стимулювання. У зв'язку зі зменшенням кількості зареєстрованих патентів деякі комісії Конгресу внесли пропозиції про встановлення мінімального рівня премій за винаходи (до 200 дол. США, якщо винахід дає фірмі економічний ефект до 20 тис. дол. США). Якщо цей рівень перевищено, то спірні питання має вирішувати суд.

При стимулюванні винахідницької діяльності в Німеччині керуються державними приблизними вказівками про винагороди за винаходи осіб, які працюють за наймом і перебувають на приватній службі.

У Великобританії діє найбільша в Європі галузь із фінансування інновацій. Капіталовкладення з цією метою надають спеціалізовані комерційні компанії. Міністерство торгівлі і промисловості проводить конкурс, метою якого є допомога малим фірмам у розробці новаторських ідей, що сприяють випуску нових товарів чи розробці прогресивних технологій. Крім того, в цій країні існують ще дві великі організації, які підтримують чи фінансують нові ідеї для того, щоб їх можна було використати в комерційному виробництві в найкоротші строки. Перша з них філіал Промислової і торгової фінансової корпорації «Technical development capital. Ltd», завдяки якій останніми роками впроваджено багато значних винаходів. Іншою не менш важливою організацією, що надає підтримку винахідникам, є Національна науково-дослідна корпорація розвитку, яка отримує кошти від держави для прискорення процесу проходження винаходів від початку розробки до впровадження їх у виробництво. Крім того, сприяння винахідникам надає Інститут патентів і винаходів, до складу адміністративної ради якого входять представники Конфедерації британських промисловців, Національної науково-дослідної корпорації розвитку, Федерації торговельних знаків, патентів і конструкцій та інших організацій [1, с. 20-21].

У Франції діє широка мережа спеціалізованих державних служб із стимулювання науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт у приватному секторі. Одні з них є самостійними організаціями (як, наприклад, Національне агентство сприяння впровадженню результатів наукових досліджень), інші входять до складу центральних органів управління наукою і великих науково-дослідних центрів. Держава через агентство здійснює основні види фінансової допомоги зі стимулювання нововведень.

Уряд США підрахував, що незаконне використання запатентованих відкриттів і винаходів, яке порушує авторські права, а також нелегальне копіювання товарних знаків щорічно завдає промисловості держави збитку у сумі 60 млрд. дол. США. У зв'язку з цим з 1983 р. американський Конгрес прийняв п'ятнадцять законопроектів, які роблять більш жорсткими правила охорони інтелектуальної власності.

На сьогодні більшість держав визнають три основні форми захисту інтелектуальної власності:

- * патенти, що закріплюють за автором право на винахід;
- * авторське право, що поширюється на витвори в галузі науки, літератури та мистецтва;
- * товарний знак на виробках компаній.

Заходи щодо захисту авторського права приймаються також на рівні міжнародних організацій. США виступають ініціатором розробки в рамках Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) ряду жорстких економічних заходів з охорони інтелектуальної власності [1].

Щодо пострадянських країн, то в Росії, наприклад, інноваційна діяльність, на відміну від розвинутих країн, традиційно розвивалась у великих науково-дослідних інститутах та НВО [10]. Достатньо відзначити, що у структурі видатків на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи частка підприємницького сектора як джерела фінансування в 1994-1997 роках зменшилася з 19,9% до 15,3%. Роль приватного бізнесу у фінансовому забезпеченні інноваційної сфери в державах із розвинутою економікою значно більша - частка бюджетних асигнувань тут становить менше 40% проти 2/3 у Росії [8, с. 87-94].

Державна підтримка цієї діяльності вимагає значного поліпшення, і намагання України зрушити, а може, і прискорити швидкість цього «потяга», видно хоча б із прийняття останніми роками цілого ряду законів, указів, постанов із цього питання. Це, перш за все, Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 13 грудня 1991 р. № 1977-ХІІ, «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 р. № 40-ІV, Постанова Кабінету Міністрів України «Про

затвердження Положення про порядок створення та функціонування технопарків та інноваційних структур інших типів» від 22 травня 1996 р. № 549 тощо. Свого часу навіть було створено Державний інноваційний фонд і його регіональні відділення.

Проте, як свідчить практика та реальний стан справ, усі ці намагання, як правило, залишаються лише побажаннями на папері. Створений відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» Державний інноваційний фонд не зміг забезпечити проведення державної політики і заходів, спрямованих на розвиток і використання досягнень науки в нашій країні та з часом був ліквідований. Створена відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України Українська державна інноваційна компанія (на базі ліквідованого Державного інноваційного фонду та його регіональних відділень) здійснює таку, м'яко кажучи, «активну діяльність», що складається враження, ніби вона теж чекає своєї ліквідації.

Звичайно, не можна звинувачувати лише Державний інноваційний фонд і компанію в тому, що вони не повною мірою забезпечували й забезпечують здійснення інноваційної діяльності в Україні. Часто це залежить і від того, як приймаються ті чи інші нормативно-правові акти, що стосуються інноваційної сфери. Наприклад, 21 грудня 2000 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку та спеціальну економічну зону «Порт Крим» в Автономній Республіці Крим» № 2189-III. Стаття 15 цього Закону передбачає, що суб'єкти, які реалізують інвестиційні проекти, збір до Державного інноваційного фонду сплачують у розмірі 50% від встановленої ставки збору. Ситуація, коли передбачаються пільги щодо сплати ввізного мита, податку на додану вартість, податку на прибуток, є зрозумілою. Але коли зменшуються збори, передбачені на фінансування науки, то гальмується розвиток економіки в цілому. Крім того, як зазначається в п. 1.3 інформаційного листа Вишого господарського суду України № 01-8/935 від 29 серпня 2001 р., законодавство не визначає періоди і строки сплати збору до інноваційного фонду. З цієї причини деякі підприємці вносять збір тоді, коли хочуть і як хочуть, і примусити їх не в змозі навіть суди. Так, Колегія суддів Вишого господарського суду України відмовила в задоволенні касаційної скарги Державної податкової інспекції в Орджонікідзевському районі м. Запоріжжя щодо стягнення фінансових санкцій за порушення законодавства про оподаткування з товариства з обмеженою відповідальністю «ХХХ» (Постанова № 1/4/1014 від 28 серпня 2001 р.). Тобто, якщо не будуть внесені відповідні зміни і доповнення до податкового законодавства щодо конкретних строків сплати збору до інноваційного фонду, то наповнення цього фонду можна поставити під сумнів.

Однією з найважливіших передумов ефективного розвитку інноваційної діяльності є її достатнє і своєчасне фінансово-кредитне забезпечення, починаючи від фундаментальних досліджень і закінчуючи комерціалізацією конкретних інновацій. На сучасному етапі, в період ринкових перетворень, ми бачимо, що через відсутність достатніх коштів у бюджеті та інших джерел фінансування інноваційної та науково-технічної діяльності держава надає перевагу макроекономічним факторам, зокрема створенню технопарків. Про це свідчать відповідні розпорядження Президента України, Закон «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків» від 16 липня 1999 р. № 991-XIV, який визначає, що технологічні парки, їх учасники, дочірні і спільні підприємства при виконанні інвестиційних та інноваційних проектів не відраховують до бюджету суми податку на додану вартість та на прибуток підприємств, нараховані відповідно до Законів України «Про податок на додану вартість» від 3 квітня 1997 р. № 168/97 та «Про оподаткування прибутку підприємств» від 28 грудня 1994 р. № 334/94-ВР. Натомість вони зараховують їх на спеціальні рахунки і використовують виключно на наукову й науково-технічну діяльність, розвиток власних науково-технологічних та дослідно-експериментальних баз. Тобто тут уже розроблено певну нормативно-правову основу для створення, розвитку і стабільного функціонування створених технопарків. Не маючи фінансових резервів для прямого фінансування створення і функціонування технологічних парків хоча б на першому етапі, держава шляхом різних податкових, кредитних та інших пільг дає можливість сформувати початковий капітал і розвиватись, використовуючи власний інноваційний та інвестиційний потенціал. Зі зростанням конкурентної боротьби доцільним стає взаємоузгоджений розвиток державних наукових програм з інноваційним підприємництвом, вкладання коштів у менш наукоємні проекти, які швидше впроваджуються у виробництво. І тут, звичайно, першочерговим завданням є заохочення інноваційних проектів приватних і державних підприємств та організацій. В першу чергу - це створення пільгових умов для фірм та установ, що розробляють і впроваджують прогресивну техніку та технології і здійснюють науково-дослідну діяльність. Нові знання мають стати товарами і послугами в сфері виробництва. А для цього необхідне пільгове оподаткування, пільгове кредитування, пільгове інвестування, пільгове страхування тощо.

У січні 2001 р. Верховна Рада України прийняла Закон «Про стимулювання розвитку

сільського господарства на період 2001-2004 років» від 18 січня 2001 р. № 2238-III, який передбачає стимулювання розвитку приватного підприємництва, державну підтримку наукових досліджень зі створення і впровадження нових екологічно чистих ресурсозберігаючих технологій, дотування виробництва, певну цінову, податкову, бюджетну та кредитну політику тощо.

Слід передбачити активізацію інноваційної діяльності шляхом встановлення пільг у Законах України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про підприємства в Україні» від 27 березня 1991 р. № 887-XII, «Про підприємництво» від 7 лютого 1991 р. № 698-XII, «Про систему оподаткування» від 25 червня 1991 р. № 1251-XII. Разом з тим доцільно було б також законодавчо встановити можливість створення інноваційних фондів при академіях наук, науково-дослідних установах, підприємствах за рахунок державного бюджету, відрахувань від власного прибутку (зменшення відсотка податку на прибуток і на додану вартість), пільгового кредитування, дотування інноваційної діяльності, спонсорських надходжень від юридичних та фізичних осіб, у тому числі й іноземних тощо.

Відзначимо, що в січні 2003 р. Верховна Рада України визначила пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні. Крім того, Президент України своїм указом від 12 лютого 2003 р. № 102/2003 затвердив концепцію державної промислової політики. В цій концепції в окремий розділ виділено науково-технічну та інноваційну політику, де, зокрема, передбачається:

- * всебічна підтримка науково-дослідних, дослідно-технологічних і дослідно-конструкторських, венчурних, впроваджувальних та інших інноваційних організацій;

- * вдосконалення правової бази й посилення стимулів розвитку технологічних інкубаторів, технопарків, технополісів та інших ефективних форм поєднання наукової діяльності з промисловим виробництвом і капіталом, а також застосування системи стимулювання, зокрема через податкові знижки, кооперації науки та виробництва, інноваційно-орієнтованого перерозподілу робочої сили;

- * створення умов для функціонування позабюджетних джерел фінансування науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, а також освоєння серійного виробництва нової техніки;

- * підвищення рівня комерціалізації результатів наукових досліджень, зменшення інноваційних ризиків високотехнологічних підприємств шляхом утворення спеціальних фондів венчурного капіталу, запровадження державного замовлення на впровадження у виробництво пріоритетних інновацій.

Викладене потребує здійснення в Україні правового регулювання інновацій на всіх етапах інноваційного циклу - від фундаментальних розробок (в тому числі появи нової наукової ідеї) до їх впровадження, створення дієвої системи стимулювання інноваційної діяльності. Насамперед необхідно розробити правові норми для визначення інноваційної діяльності як важливої ланки національної політики.

Зараз уже формуються необхідні передумови для створення в Україні системи ефективного регулювання інноваційних процесів. Але говорити про створення її в недалекому майбутньому ще рано. На підставі концепції інноваційної діяльності необхідно розробити державну інноваційну політику. При цьому слід передбачити створення відповідного правового поля для її здійснення, розробити методи стимулювання інноваційної активності підприємств. На наш погляд, необхідно розробити систему нормативних актів щодо інноваційної діяльності на основі необхідних класифікацій, термінів і понять. Правові питання мають бути пов'язаними з економічними, управлінськими, технічними та іншими питаннями. На нашу думку, необхідно зосередити увагу на принципових змінах, які відбуваються в економіці України.

За переходу економіки України на інноваційну модель розвитку вже недостатньо того розуміння, що рушійною силою розвитку виробництва є інноваційний характер капіталу та підприємництва. На перший план виходять товарні відносини з приводу використання продукту інтелектуальної діяльності - нововведень у бізнесі. У правовому полі тут ще безліч білих плям. Дотепер з поля зору випала сама суть залучення продукту інтелектуальної праці до економічного обігу і та обставина, що інновації та ефективне використання капіталу тісно пов'язані між собою.

У Законі України «Про інноваційну діяльність» розглядаються питання щодо стимулювання інноваційної діяльності, пільгового кредитування з бюджету пріоритетних інноваційних проєктів, кредитування комерційними банками та іншими фінансово-кредитними установами інноваційних проєктів. Але ці положення повинні діяти в комплексі з Податковим кодексом України, основні положення якого мають спрямовуватися на зниження податкового тиску на підприємств, котрі займаються інноваційною діяльністю. Особливу увагу необхідно приділяти ролі інвестицій в інноваційному процесі. У 1992 р. в Україні для фінансування інноваційної діяльності було

створено на бюджетній основі Державний інноваційний фонд. З метою активізації інноваційної діяльності постановою Кабінету Міністрів України цю організацію 2000 року було реорганізовано в Українську державну інноваційну компанію [11]. Головною метою цієї реорганізації є активізація інноваційної діяльності в Україні. При цьому кошти компанії складаються як з бюджетних асигнувань, так і з коштів, що надходять за рахунок господарської діяльності. За рахунок бюджетних коштів фінансуються ті напрямки інноваційної діяльності, які для приватного капіталу непривабливі через різноманітні фактори. До таких факторів можна віднести неприбутковість, значний термін окупності інвестицій, велике соціальне значення забезпечення зайнятості населення і створення нових робочих місць тощо. Інші напрямки інноваційної діяльності можуть фінансуватися за рахунок господарської діяльності.

В умовах реформування економіки України перехід на інноваційну модель розвитку означає передовсім пошук нових фінансових джерел для активізації інноваційної діяльності. Для цього необхідно прийняти відповідні правові та економічні закони, встановити пільги, створити умови для залучення приватного капіталу, розвитку венчурного підприємництва. Виникає чимало важливих проблем, пов'язаних з визначенням суб'єктів пільгового оподаткування та кредитування, з критеріями інноваційної діяльності. Для активізації інноваційної діяльності в Україні необхідно розробити та запровадити механізм посилення зацікавленості комерційних банків у збільшенні обсягу інвестицій, передусім шляхом довготривалого кредитування. В останні роки основним джерелом фінансування технологічних інновацій залишаються власні кошти підприємств. Так, за даними Держкомстату України, 2000 р. за їхні рахунок виконано майже 80 % загального обсягу інноваційних робіт, 1999 р. - 69,3 %. Частка коштів Держбюджету у загальному обсязі інноваційних видатків не досягла і 1 % проти 10 % 1999 р. Українська інноваційна сфера ще не стала привабливою для вітчизняних та іноземних інвесторів. Слід також зазначити, що 2001 р. інноваційні роботи у промисловості виконувало 1,7 тисячі підприємств, або лише 18 % від загальної кількості обстежених, що практично відповідає рівню 1999 року.

У зв'язку з тим, що обсяг інвестицій з Державного бюджету на інноваційні цілі становить незначні суми від його загального обсягу, важливе значення має проблема пошуку нових, нетрадиційних джерел фінансування інновацій. Зокрема, для України важливими питаннями є пошук і розробка схем залучення коштів населення для фінансування пріоритетних інноваційних проєктів та програм.

Для застосування податкових пільг необхідно удосконалити методику оцінки об'єктів інтелектуальної власності. При цьому слід мати на увазі, що стимулювання щодо переоснащення та реконструкції підприємств має стосуватися галузей, які стали б основою для виходу економіки на новий щабель розвитку. В умовах нерозвиненого ринку в Україні згортання економічних стимулів, спрямованих на активізацію інноваційної діяльності, за незначного збільшення поточних надходжень до Держбюджету призводить до значних збитків, тому необхідно розширити та оновити податкові стимули для активізації інноваційної діяльності. В Україні необхідно прийняти програму інноваційної діяльності на перспективний період. Згідно з цією програмою необхідно розробити нормативно-правові документи, які б регламентували:

- стосунки замовника та виконавця при фінансуванні інноваційних проєктів;
- правила та порядок введення до господарського обігу об'єктів інтелектуальної власності, створених на основі (чи за участі) бюджетного фінансування;
- часткову участь державних установ у фінансуванні комерціалізованих науково-технічних розробок;
- заходи щодо зниження чи страхування ризиків недержавних інвесторів, які вкладають кошти в наукомісткі проєкти;
- форми за формування системи високоризикового (венчурного) фінансування наукомістких проєктів;
- для створення правових засад, що сприяли б активізації інноваційної діяльності, необхідно:

розробити і прийняти закон України про державну підтримку високих технологій;
створити систему економічних стимулів, які забезпечують зацікавленість усіх суб'єктів правовідносин, насамперед інвесторів, творчих колективів та організацій у створенні та залученні до господарського обігу результатів науково-технічної діяльності.

Розробка цієї нормативно-правової бази дасть можливість збалансувати інтереси інвесторів (в тому числі і держави), творчих колективів та організацій.

Таким чином, слід зазначити, що економіка високорозвинених країн світу вже понад півстоліття розвивається в умовах цілковитої підтримки інноваційних ініціатив. Україна в цьому напрямку робить лише перші кроки, і від того, наскільки вдало ми стартуватимемо у контексті переходу економіки України на інноваційну модель розвитку, настільки успішні будуть

загальнодержавні та підприємницькі результати. Від якості засад інноваційної політики як держави в цілому, так і кожного з її економічних агентів (підприємств, установ, організацій) будь-якої форми власності та сфери діяльності залежать результати майбутнього економічного розвитку усіх суб'єктів господарювання.

Джерела та література:

1. Андрюшук Г. Зарубежный опыт стимулирования инновационной деятельности // Бизнес-информ. - 1996. - № 1. - С. 19-21.
2. Будянский В. Инновационная деятельность и проблемы совершенствования ее правового регулирования // Предпринимательство, хозяй-ство и право. - 2000. - № 2. - С. 7-9.
3. Инновационный менеджмент: Справочное пособие /Под ред. П.Н.Завлина, А.К.Казанцева, Л.Э.Миндели. СПб.: Наука, 1997. - 560 с.
4. Инновационный менеджмент/С.Д.Ильenkova, Л.М.Гохберг, С.Ю.Ягудин и др. -М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. -327 с.
5. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: Навчальний посібник. - 2-ге вид., перероб. і доп. - Суми: ВТД «Університетська книга»; К.: Видавничий дім «Княгиня Ольга», 2005. - 324 с.
6. Інноваційний менеджмент: навчальний посібник. Краснокутська Н.В. - К.: КНЕУ, 2003. - 504 с.
7. Інноваційний розвиток промисловості України / О.І.Волков, М.П.Денисенко, А.П. Гречан та ін.; Під ред. проф. О.І.Волкова, проф. М.П.Денисенка. - К.: КНТ, 2006. - 648 с.
8. Кожевников Р., Дедова И. Государственная инновационная политика и её финансовое обеспечение // Вопросы экономики. - 1998. - № 12. - С.87-94.
9. Литвин А. С. Управління інноваційною діяльністю суб'єктів господарювання // http://manag.kneu.kiev.ua/ukr/articles/3_1.html
10. Первалов Ю.В. Инновационное предпринимательство и проблемы технологического развития // Общество и экономика. - 1997. - № 5. - С.16-32.
11. Постанова КМУ «Питання Української державної інноваційної компанії» від 15.06.2000 р. № 979. // Питання Української державної інноваційної компанії. Офіційний вісник України. - 2000. - № 25. ст. 1048.
12. Фирсов В.А. Американская модель инновационной деятельности в малом бизнесе // Экономика Украины. - 1995. - № 2.

Наталья Пархоменко

РЕФОРМУВАННЯ ЗБИТКОВИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У РЕСПУБЛІЦІ БІЛОРУСЬ: ПЕРШІ ПІДСУМКИ Й ПРОБЛЕМИ

Процес реформування збиткових сільськогосподарських організацій у Білорусі здійснюється відповідно до основних положень Закону Республіки Білорусь від 9 червня 2003 року «Про реорганізацію збиткових сільськогосподарських організацій» [1].

Основною метою проведеної роботи з реформування сільськогосподарських організацій є їхнє фінансове оздоровлення, підвищення ефективності роботи, вихід на беззбиткове виробництво, створення інтеграційних структур, акціонування підприємств.

До законодавчого введення категорії «збиткова організація» використовувалося поняття «організація із критичним рівнем господарювання», хоча, по суті, ці категорії тотожні, оскільки під це визначення підпадають сільськогосподарські організації, що працюють останні три роки зі збитками. На початок 2004 року в республіці було реорганізовано 1759 господарств, у тому числі 750 - із критичним рівнем господарювання. Серед всієї сукупності реформованих господарств найбільшу питому вагу становили знову створювані СПК (сільськогосподарські виробничі кооперативи) - 78%, друге місце займали приєднані до інших організації - 11% [2].

У цей час основними формами реформування є приєднання збиткових сільськогосподарських організацій до економічно сильних підприємств і продаж їх як майнових комплексів. Мають місце також випадки трансформації ресурсів збиткових підприємств у власність фермерських господарств [3].

За станом на 1 червня 2006 року в Білорусі реформовано шляхом продажу й

приєднання до інших організацій 502 збиткові сільськогосподарські організації, у тому числі по областях: Брестської - 41 (або 8,2% від загальної кількості), Вітебської - 133 (26,5%), Гомельської - 74 (14,7%), Гродненської - 32(6,4%), Мінської - 140 (27,3%), Могильовської- 82 (16,3%). Обсяг інвестиційних ресурсів, спрямованих на розвиток реформованих організацій, склав 1200,5 млрд. руб., з яких понад 50% є власними засобами організацій-інвесторів, на бюджетні джерела й кредити банків припадає відповідно 22,2 і 24,1%, інші ресурси становлять 1,6%.

Що стосується результатів виробничо-економічної діяльності реформованих збиткових організацій, то приріст валової продукції сільського господарства в 2006 році у порівнянні з аналогічним періодом 2003 року (тобто до реформування) у цілому по республіці становив 57%. У результаті проведеного реформування всі організації вийшли на беззбиткове виробництво, прогнозована величина прибутку за підсумками 2006 року передбачається в розмірі 64,8 млрд. руб.

Докладніше розглянемо основні результати реформування збиткових сільськогосподарських організацій у Гомельській області, розподіл яких за формами і періодами реформування відображено на рисунках 1 і 2.

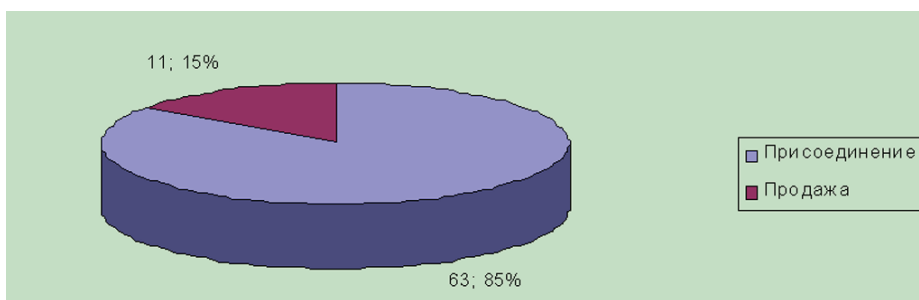

Рисунок 1 - Розподіл організацій Гомельської області за формами реформування

Як показують дані рисунку 1, основна частина збиткових сільськогосподарських організацій області реформована шляхом приєднання до інших підприємств різних форм власності (63 організації з 74, що становить 85%). Продаж збиткових організацій як майнових комплексів використовується порівняно рідко (11 випадків з 74, або 15%). Така структура пояснюється основною перевагою приєднання як форми реорганізації, а саме - простішою процедурою реорганізації, відсутністю необхідності вкладати значні суми у придбання майна збиткових господарств при збереженні державних інвестицій і пільг, пов'язаних з необхідністю погашення заборгованості приєданого підприємства.

1 - до 1.07.04; 2 - з 2.07.04 по 1.01.05;
3 - з 2.01.05 по 1.07.05; 4 - після 1.07.05

Рисунок 2 - Розподіл організацій за періодами реформування

Отже, найбільшу інтенсивність процес реформування збиткових сільськогосподарських організацій області отримав у другому півріччі 2004 року, тобто з 2-го по 4-ий періоди реорганізації, коли в області було реформовано 64 збиткові господарства (більше 85% від загальної кількості). Приблизно в цей же період у Республіці Білорусь формується великий банк законодавчих та інших нормативно-правових документів, що охоплюють питання створення, оцінки майна, надання пільг і порядку відображення у бухгалтерській звітності операцій, пов'язаних з фінансовою діяльністю організацій-інвесторів.

За станом на 1 червня 2006 року 63 організації виступили як інвестори, причому 26 з них є сільськогосподарськими підприємствами різних форм власності, інші - підприємства переробної промисловості (9), агросервісні організації (7), а також великі промислові підприємства, безпосередньо не пов'язані із сільськогосподарським виробництвом. Таким чином, в області створені кооперативно-інтеграційні структури, засновані як на міжгосподарській кооперації, так і вертикально інтегровані, що припускають об'єднання в одне ціле декількох взаємозалежних ланок технологічного ланцюжка.

Із загальної кількості реформованих збиткових організацій 19 у процесі реформування змінили свою форму власності, ставши здебільшого приватними сільськогосподарськими унітарними підприємствами (ЧСУП). Є також досвід акціонування сільськогосподарських організацій (КСУП «Тіхінічі» Рогачовського району перетворено в акціонерне товариство відкритого типу).

Крім безпосередньої реорганізації збиткових господарств, набула поширення така форма підтримки сільськогосподарських організацій, як закріплення їх за керівниками республіканських органів державного керування та інших державних організацій, підлеглих уряду Республіки Білорусь і Національного банку. Закріплення здійснюється з метою надання допомоги сільськогосподарським організаціям в удосконалюванні й підвищенні ефективності їх виробничо-економічної діяльності. Зазначені державні органи й організації здійснюють допомогу таких основних напрямків:

- зміцнення матеріально-технічної бази закріплених господарств;
- укомплектування кваліфікованими кадрами;
- впровадження прогресивних форм організації та керування сільськогосподарським виробництвом.

Оскільки такого роду закріплення юридично не передбачає зміну майнових і фінансових відносин на користь органів державного керування, цілком очевидне прагнення керівників зазначених органів звільнитися від зазначених зобов'язань. З цієї причини за станом на 1 серпня 2006 року на території Гомельської області залишилося лише 3 сільськогосподарські організації, що здійснюють співробітництво з органами державного керування у такій формі.

Оцінку ефективності реформування підприємств аграрного сектора Гомельського регіону дозволяють дати узагальнені й середні по області показники, представлені у таблицях 1-2. Розрахунки зроблені на підставі звітних даних 74 реформованих сільськогосподарських організацій, що представляють 19 районів Гомельської області. Оскільки процес реформування збиткових сільськогосподарських організацій у Республіці Білорусь охоплює порівняно невеликий період часу, наші висновки про ефективність реформування будуть попередніми.

У результаті реформування структура землекористування в області практично не змінилася: на частку реформованих організацій доводиться 24,6% сільськогосподарських угідь області, що на 0,1% менше в порівнянні з дореформеним періодом. Істотніші зміни торкнулися трудових ресурсів господарств: понад 2000 чоловік склало скорочення чисельності працівників, що зумовлено необхідністю оптимізації кількісного та якісного тридцятимільйонного кадрового потенціалу господарств.

Що стосується результатів виробничо-господарської діяльності реформованих організацій, можна відзначити, що практично по всіх основних видах продукції рослинництва (за винятком льону) і тваринництва питома вага обсягів виробництва в структурі виробництва продукції в області збільшилася: зерна - на 0,4%, картоплі - на 0,3%. Приріст питомої ваги виробництва молока й м'яса становив відповідно 0,2 і 3,8%.

Аналізуючи дані таблиці 2, можна сказати, що головна мета реформування досягнута: реформовані сільськогосподарські організації досягли беззбиткового виробництва, що підтверджується позитивними значеннями рентабельності всієї діяльності, що за підсумками господарювання в 2005 році перевищила 20%, а також показниками прибутковості виробництва, розраховуючи на 1 гектар сільськогосподарських угідь. Позитивна динаміка спостерігається й за натуральними показниками продуктивності виробництва продукції рослинництва й тваринництва. Звертає на себе увага той факт, що за деякими показниками продуктивності (урожайності зерна, виходу кормових одиниць, виробництву молока на одну корову й середньодобовий приріст ваги ВРХ) діючі інтегровані структури виявилися за підсумками 2005 року в середньому

ефективнішими, ніж на момент приєднання збиткової сільськогосподарської організації.

Не можна недооцінювати й соціально-економічну значимість реорганізації, що проявляється у можливості вчасно виплачувати заробітну плату працівникам. З 19 розглянутих районів у 13 темп середньомісячної заробітної плати становив понад 200%.

Таблиця 1. Техніко-економічні показники реформованих сільськогосподарських організацій Гомельської області

Найменування показника	Значення показника		У % відносно показників Гомельської області		Зміна показника	
	до реформування	після реформування	до реформування	після реформування	в абсолютному вираженні	в % відносно показників області
1. Наявність сільськогосподарських угідь, га	285290	289449	24,7	24,6	4159	-0,1
2. Наявність орних земель, га	154014	159469	24,2	24,5	5455	0,3
3. Кількість працюючих, людина	14759	12700	23,2	21,4	-2059	-1,8
4. Вартість основних фондів, млн. руб	553730,5	1004453,6	12,7	19,1	450723,1	6,4
5. Валова продукція, млн. руб.	126576,3	181365,9	30,6	23,8	55059,6	-6,8
6. Обсяги виробництва продукції, т						
- зерна	116885	200759	21,0	21,4	83904	0,4
- картоплі	19347	20988	15,0	15,3	1641	0,3
- льоноволокна	227	128,7	9,1	2,4	-98,3	-6,7
- молока	81604,2	112012,1	20,2	20,4	30407,9	0,2
- худоби й птиці	22880,8	32948,9	28,1	31,9	10068,1	3,8
7. Чисельність КРС, голів	106365	112874	21,0	21,7	6509	0,7
- у тому числі корів	40343	38522	21,6	20,7	-1821	-0,9
8. поголів'я свиней, голів	66182	74193	23,8	23,5	8011	-0,3

Таблиця 2. Середні значення показників ефективності діяльності реформованих сільськогосподарських організацій Гомельської області

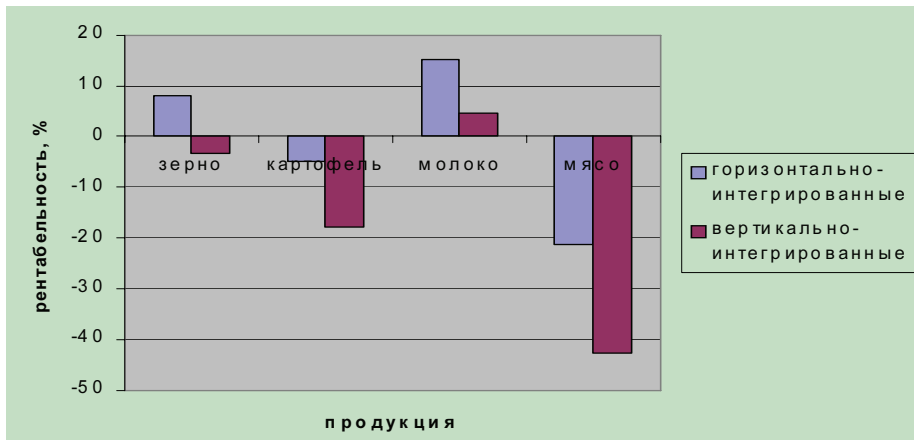
Найменування показника	Середнє значення показника по сільськогосподарських організаціях					
	вертикально-інтегрованим			горизонтально-інтегрованим		
	до реорганізації	після реорганізації	збиткове підприємство до реорганізації	підприємство-інвестор	діюча організація	
1. Урожайність зерна, ц/га	18,9	23,3	19,3	24,2	25,5	
2. Урожайність картоплі, ц/га	91,5	120,1	119,1	126,7	125,9	
3. Вихід кормових одиниць із 1 га сільськогосподарських угідь, ц	17,4	23,3	16,5	24,3	26,1	
4. Середній надій молока на одну корову, кг	1756	2930	1814	2661	3397	
5. Середньодобовий приріст ваги ВРХ, г	354	469	364	428	502	
6. Рівень рентабельності всієї діяльності, %	-31,8	22,6	-30,0	-7,4	25,2	
7. Продуктивність праці, млн. руб/чіл.	6,15	19,51	5,97	7,82	10,79	
8. Фондовіддача, млн. руб/млн. руб основних засобів	0,23	0,24	0,13	0,16	0,17	
9. Рівень виробництва на 100 га сільськогосподарських угідь, млн. руб	34,2	49,8	24,7	112,1	84,1	
10. Загальна прибутковість виробництва господарства розраховуючи на 100 га сільськогосподарських угідь, млн. руб	-6,17	21,5	-5,6	5,79	22,4	

Незважаючи на видиме зростання показників ефективності діяльності сільськогосподарських організацій у результаті реформування, фінансовий стан створених структур поки що не вдалося стабілізувати. Розмір кредиторської заборгованості на 1.01.2006 року становив 78679 млн. руб., що на 14,6% більше, ніж збиткових організацій і організацій-інвесторів у сукупності на 1.01.2004 року, при цьому понад 60% кредиторської заборгованості становлять борги організацій по придбаних енергоносіях.

Попри позитивну динаміку показників рентабельності всієї діяльності, що намітилася у багатьох діючих організаціях, виробництво сільськогосподарської продукції, як і раніше, залишається нерентабельним, у багатьох випадках вдалося лише знизити рівень збитковості виробництва продукції. Результати розрахунку середніх значень показників рентабельності продукції представлені на рисунку 3.

Рисунок 3 - Середні значення рентабельності сільськогосподарської продукції

Усереднені оцінки рентабельності окремих видів сільськогосподарської продукції свідчать, що ефективність виробництва молока в реформованих організаціях у

середньому вища, ніж інших видів продукції. Виробництво м'яса ВРХ є не тільки стійко збитковим, але й рівень збитковості по обох формах інтеграції значно перевищує аналогічний показник по виробництву картоплі.

Для оцінки доцільності горизонтальної інтеграції сільськогосподарських організацій Гомельської області були проаналізовані рівень і динаміка показників продуктивності системостворюючих організацій-інвесторів у порівнянні з відповідними показниками до початку реформування (таблиця 3).

Таблиця 3 - Динаміки показників продуктивності сільськогосподарських організацій-інвесторів Гомельської області в процесі реформування

Отже, в результаті приєднання збиткових сільськогосподарських організацій і раціонального використання інвестиційних ресурсів відбулося збільшення продуктивності виробництва продукції тваринництва. Що стосується продукції рослинництва, сильна залежність результатів від погодних факторів не дозволяє робити висновки за результатами діяльності організацій у короткостроковому

Найменування показника	Кількість господарств, що мають динаміку показника		Максимальне значення	
	позитивну	негативну	росту	зниження
1. Урожайність зернових, ц/га	11	8	24,3	19,4
2. Урожайність картоплі, ц/га	9	11	159	167
3. Річний надій молока на одну корову, кг	19	2	1669	530
4. Середньодобовий приріст ваги КРС, г	19	3	259	112

Отже, в результаті приєднання збиткових сільськогосподарських організацій і раціонального використання інвестиційних ресурсів відбулося збільшення продуктивності виробництва продукції тваринництва. Що стосується продукції рослинництва, сильна залежність результатів від погодних факторів не дозволяє робити висновки за результатами діяльності організацій у короткостроковому періоді, можна лише констатувати відсутність яскраво вираженої тенденції зниження ефективності.

Теоретично формування нових інтегрованих структур у сільському господарстві повинне здійснюватися на базі економічно сильних передових господарств, однак реальні умови господарювання, такі як територіальна віддаленість, а також велика кількість збиткових господарств у районі, що підлягають реформуванню, не завжди дозволяють здійснити це шонайкраще.

З метою виявлення ступеня впливу обсягу інвестицій, спрямованих на розвиток реформованих сільськогосподарських організацій, на рівень ефективності їхньої діяльності, було проведено групування організацій Гомельської області за величиною інвестицій, що доводяться на 100 га сільськогосподарських угідь. Для кожної групи розраховані показники продуктивності галузей рослинництва й тваринництва (середня врожайність зернових, середньорічний надій молока від однієї корови, середньодобовий приріст ваги ВРХ), а також загальна сума прибутку (таблиці 4-5). Використання відносного показника інвестицій дозволило уникнути перекручень, пов'язаних з розмірами сільськогосподарських організацій.

Таблиця 4 - Вплив розміру інвестицій на показники продуктивності реформованих сільськогосподарських організацій

Сума інвестицій на 100 га сільгоспугідь, млн. руб.	Кількість підприємств	Середня врожайність зернових, ц/га	Середньорічний надій молока від однієї корови, кг	Середньодобовий приріст ваги ВРХ, г
до 30	34	23,1	2997	463
30-60	11	24,3	2909	487
понад 60	10	30,5	3602	538

Таблиця 5 - Вплив розміру інвестицій на суму прибутку реформованих сільськогосподарських організацій

Сума інвестицій на 100 га сільгоспугідь, млн. руб.	Кількість підприємств	Прибуток, млн. руб.	Прибуток на одну організацію, млн. руб.
до 30	34	11979	352,3
30-60	11	14534	1321,3
понад 60	10	12613	1261,3

Як показують дані таблиці 4, розмір інвестицій, розраховуючи на 100 га сільськогосподарських угідь, спрямованих на підтримку більшої частини реформованих сільськогосподарських організацій, не перевищує 30 млн. руб. Аналіз залежності середньої продуктивності від розміру інвестицій показує наявність прямого взаємозв'язку між цими показниками. Разом з тим віддача інвестицій у вигляді прибутку набагато вища у тих сільськогосподарських організаціях, де рівень інвестицій від 30 млн. руб. і вище, при цьому найбільша величина прибутку, розраховуючи на одну сільськогосподарську організацію, отримана при рівні інвестицій 30-60 млн. руб. на 100 гектарів. Тому можна вважати такий обсяг інвестицій оптимальним, при перевищенні цього рівня ефективність використання інвестиційних ресурсів знижується. Графічно цю тенденцію ілюструє рисунок 4.

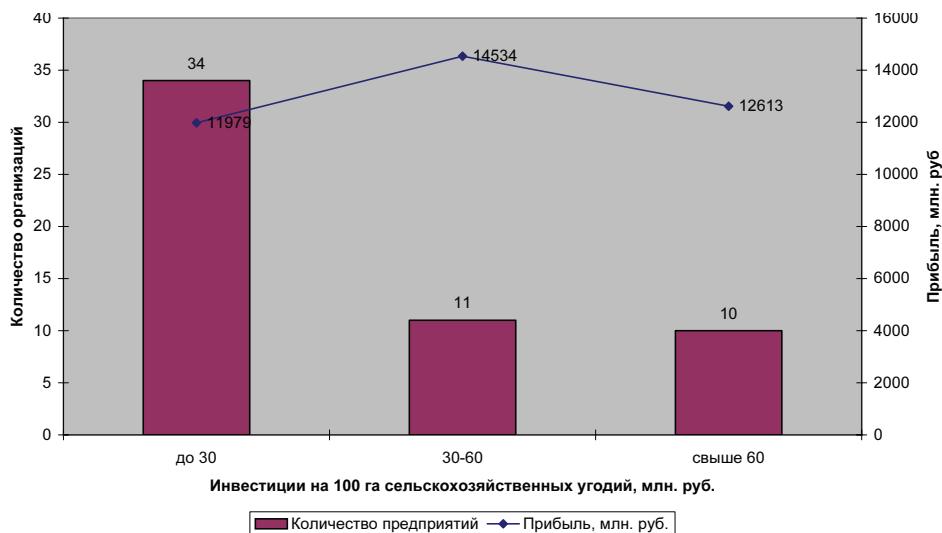

Рисунок 4 - Діаграма розподілу реформованих сільськогосподарських організацій Гомельської області за рівнем інвестицій

Таким чином, при збільшенні розміру інвестицій прибуток організацій збільшується, але до певної межі, відповідно до закону убутної віддачі, тому обсяги інвестиційних ресурсів, що направляються на розвиток реформованих сільськогосподарських організацій, мають потребу в оптимізації з метою підвищення ступеня ефективності їх використання.

Проведений аналіз дозволяє оцінити процес реформування збиткових сільськогосподарських організацій у Білорусі як позитивний, однак є ряд проблем, що вимагають подальшого вдосконалювання організаційно-економічного механізму взаємодії підприємств, що реорганізуються, організацій-інвесторів і держави. На наш погляд, ці проблеми полягають у такому:

1. При досить значних обсягах фінансування процесу реформування, у тому числі й з державних джерел, інвестори зіштовхуються з недостатньою об'єктивністю в розподілі державних ресурсів.

2. У деяких випадках не досить обґрунтований вибір інвестора, здійснюваний, як правило, адміністративним шляхом. Має місце приєднання збиткових організацій до підприємств, які самі перебувають не в кращому фінансовому стані, і додаткове фінансове навантаження по інвестуванню не сприяє їхньому стійкому розвитку.

3. Використання в практиці керування створюваних структур переважно адміністративно-командних методів, замість економічних важелів і самоврядування, як найбільш адекватних ринковому середовищу.

4. Процедура реформування ініційована не стільки ринковими умовами господарювання, скільки волею органів державного управління, що порушує принцип добровільності й ставить під сумнів умови взаємної зацікавленості суб'єктів та економічну доцільність самого процесу.

Вирішення зазначених проблем дозволить зробити ефективнішим процес створення кооперативно-інтеграційних формувань в аграрному секторі Білорусі, а також забезпечити його адекватність основним положенням теорії інтеграції в аграрному секторі.

Джерела та література:

1. Закон Республики Беларусь от 9 июня 2003 года «О реорганизации убыточных сельскохозяйственных организаций» // Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь. - 2003. - № 68. - 2/951.
2. Гусаков В., Сумонов М. Об экономическом положении агропромышленного комплекса Республики Беларусь в 2003 году // Агроэкономика. - 2004. - № 2. - С. 3-13.
3. Бычков Н., Песецкая Т. Эффективность трансформации ресурсов убыточных предприятий в собственность фермерских хозяйств // Агроэкономика. - 2006. - № 6. - С. 32-35.

БЕЗПЕКА ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК

У сучасних умовах вплив внутрішніх та зовнішніх чинників на результати діяльності кредитних спілок (КС) достатньо відчутний і створює труднощі для її розвитку. Тому результати діяльності насамперед залежать від економічної безпеки, вмілого керування і управління КС. Забезпечення економічної безпеки кредитної спілки - це процес досягнення стану захищеності її економічних інтересів, які виявляються в ході реалізації цілей статуту та полягають у створенні сприятливих умов для функціонування спілки. Економічна безпека - це такий стан ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації і технології, техніки та устаткування, прав) і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найефективніше їх використання для стабільного функціонування і динамічного науково-технічного та соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам) [3].

Для забезпечення захисту економічних інтересів КС необхідно створити цілісну систему економічної безпеки (СЕБ). Практично схеми побудови універсальної системи безпеки не існує. Кожна система - це унікальний продукт. Її треба будувати, виходячи з сутності зв'язків і бізнес-процесів. Але існує загальний алгоритм локалізації загроз, який можна застосовувати для будь-якої системи:

- ідентифікація джерел загроз (ризиків);
- оцінка ступеня загрози;
- виявлення груп джерел загроз по цілях, ресурсах, інтересах;
- побудова системи захисту.

Оскільки головними загрозами зовнішнього середовища є кримінал, конкуренти, держава, а внутрішнього - персонал, то основні напрямки у виявленні та ідентифікації джерел загроз такі:

- виявлення кримінальних аспектів ринку;
- виявлення обставин несумлінної конкуренції;
- виявлення фактів розкриття комерційних таємниць;
- збір інформації про позичальників;
- виявлення ненадійних позичальників;
- постійна робота з персоналом;
- своєчасне надання керівництву інформації для вирішення управлінських питань;
- забезпечення необхідного рівня безпеки при проведенні масових заходів.

Створення та забезпечення функціонування СЕБ включає розробку та здійснення заходів протидії всіляким погрозам економічної безпеки спілки, захист її економічних інтересів. Одним з напрямків роботи по забезпеченню такого захисту є створення сприятливих умов для ведення фінансових операцій, які дозволяють отримати максимальний дохід при мінімальних ризиках. Проте, щоб цілеспрямовано формувати такі умови, необхідно чітко виділити об'єкти і явища, які впливають на економічну безпеку КС. Це дозволяє надати роботі більш системний і комплексний характер.

Варіант структури комплексної системи організації роботи по забезпеченню економічної безпеки КС представлений на рис.1, на якому виділені три групи забезпечення економічної безпеки, котрі охоплюють основні джерела, що породжують всілякі загрози економічній безпеці КС.

Рис. 1. Загальна структура системи забезпечення економічної безпеки кредитної спілки

До першої групи входить найсильніший елемент - органи управління КС, вищим органом управління є загальні збори її членів, які можуть приймати рішення з будь-яких питань діяльності кредитної спілки. Організація управління - один із чинників розвитку економіки, через неї реалізується дія об'єктивних законів функціонування ринку [6]. Оцінити значення організаційної структури можна словами Пітера Друкера: «Гарна організаційна структура сама по собі не забезпечить високої ефективності - як гарна конституція не гарантує гарного президента... Але погана організаційна структура робить гарну роботу неможливою, незалежно від того, наскільки гарним є кожен із менеджерів сам по собі». Успішний розвиток КС, як і будь-якої іншої організації, значною мірою залежить від якості внутрішнього управління. Внутрішнє управління - це процес волеутворення і реалізації волі, здійснюваної спільно і стосовно інших підлеглих осіб, спрямований на досягнення однієї чи кількох цілей та пов'язаний з адекватною відповідальністю[2].

Наступним важливим елементом, який включено до другої групи, є організаційно - технічна побудова робочих місць. З точки зору організації моніторингу робочих місць, їх необхідно розділити по категоріях, в залежності від ступеня загрози економічній безпеці.

Для мінімізації ризику шахрайства з боку робітників необхідно:

- переглянути список можливих ризиків шахрайства;
- проаналізувати досвід попередніх періодів. Його функція - обстежувати та попереджувати всі види шахрайства і порушення прав інтелектуальної власності;

- спостерігати за робітниками - важливо з'ясувати, чи існують процеси, які підконтрольні і досконало відомі тільки одному робітнику;
- необхідно звернути увагу на корпоративну культуру: установа, в якій створено атмосферу відкритості і довіри, значно менше схильна до ризику шахрайства з боку робітників;
- необхідно у письмовій формі сформулювати політику установи по відношенню до шахрайства, а також план заходів при підозрі у шахрайстві;
- створення «гарячої лінії» дасть змогу робітникам конфіденційно попереджувати про шахрайства.

Функціонування системи економічної безпеки КС неможливе без інформаційно-аналітичної роботи, яка спрямована на накопичення та обробку корисної інформації із застосуванням сучасних інформаційних технологій, її аналіз і своєчасне використання. Головний пріоритет - захист комп'ютерної інформації. Управління побудоване на основі єдиної комп'ютерної системи, тому проникнення вірусу або несанкціонований доступ до системи сторонньої особи можуть її порушити. Ця робота, більша частина якої пов'язана з аналізом умов і об'єктів, віднесених до третьої групи, впливає на ефективність прийнятих рішень і повинна здійснюватись у зв'язку з рішенням управлінських завдань.

Побудова комплексної СЕБ допоможе вирішити багато питань економічної безпеки, але неефективнішою є система колективної безпеки. Як засіб забезпечення економічної безпеки можна запропонувати концепцію створення єдиної системи моніторингу фінансового стану КС, основною ідеєю якої є створення у структурі кредитних спілок автоматизованого комплексу оцінки фінансового стану КС, котрі мають комунікаційний доступ до цього комплексу через комп'ютерні мережі. Це дозволить об'єктивніше оцінити стан, роль і місце кожної КС у системі кредитних спілок, внесе у процес відносин елемент саморегулювання, відкритості, партнерства, буде своєрідним механізмом колективного захисту економічних інтересів КС.

При побудові системи безпеки важливо враховувати деякі моменти:

- існують три поняття: безпека, швидкість, дешевизна. Будуючи систему, можна обрати два з трьох. Система може виявитись:
 - безпечною і швидкою, але дорогою;
 - безпечною і дешевою, але повільною;
 - дешевою і швидкою, але ризикованою.
- в управлінні діють всі економічні закони і положення, наприклад, ефективність, але розрахувати її складніше, ніж звичайну ефективність, бо ефектом є не прибуток, а економія;
- чим складніший процес, тим більше проблем з безпекою; чим складніше питання, тим дорожче буде коштувати система;
- якщо відсутні інші фактори, необхідно використовувати варіант з найбільшою безпекою. Це правильно при прийнятті будь-яких рішень у бізнесі;
- безпека - інвестиція, а не витрати. Вона коштує дорого, але настає момент, коли подальше вкладення коштів практично не підвищує рівень безпеки. Правильно визначити цей момент - означає працювати ефективно;
- будь-яка система безпеки гальмує розвиток системи в цілому. Єдиний вихід - слідкувати за змінами, змінюватись разом з бізнесом, прогнозувати невідоме.

Джерела та література:

1. Пастернак - Таранушенко Г. Економічна безпека держави. Статика процесу забезпечення. Підручник для державних службовців, науковців, студентів і аспірантів вищих навчальних закладів економічного профілю / За ред. Професора Богдана Кравченка. - К.: «Кондор», 2002. - 302 с.
2. Кредитні спілки в Україні: основні засади діяльності. Навчальний посібник. В 2-х книгах. / За редакцією Оленчика А.Я. - К.: УІРФР, книга перша - 652 с., книга друга - 664 с.
3. Економіка підприємств: Підручник / За заг. Ред.. С.Ф.Покропивного. - Вид.2-ге, перероб. Та доп. - К.: КНЕУ, 2001. - 528 с., іл.
4. Завадський Й.С. Менеджмент: Підручник для студ. екон. спец. вищ. навч. закл.: У 2 т. Т.2. - К.: Вид-во Європ.ун-ту, 2003. - 640 с.
5. Бойчук І.М. Економіка підприємства. Навчальний посібник. - К.: Атака, 2002. - 480 с.
6. Економіка підприємства: Навч. посіб. / А.В.Шегда, Т.М.Литвиненко, М.П.Нахаба та ін.; за ред.. А.В.Шегди. - 3-те вид., випр. - К.: Знання-Прес, 2003. - 335 с.
7. Мунтян В.І. Економічна безпека України. - К.: вид-во КВІЦ, 1999. - 464 с.

МЕТОДИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО СТАНОВЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ

У роботі розглядаються методико-організаційні підходи до становлення інноваційної сфери нашої держави. Проаналізована поточна ситуація в Україні з урахуванням досвіду розвинутих країн світу. Запропоновані шляхи створення системи стимулювання та розвитку інноваційної діяльності.

Актуальність теми. Як свідчить набутий світовий досвід країн, котрі отримали суттєві економічні результати, вони здебільшого стали забезпеченими завдяки інноваційному продукту, стрімкому розвитку інноваційної сфери, яка і формує якісно нові економічні відносини, рівень розвитку, забезпечує високий життєвий рівень населення [1]. Інновації сьогодні - це і ефективна стратегія розвитку, і формування економічної політики, і найнадійніший елемент конкурентної боротьби за світові ринки, а в цілому все це має визначальне значення для забезпечення національної безпеки країни.

Виняткового значення інновації набувають для перехідних економік, до яких поки що відноситься українська економіка. Саме інноваційний розвиток забезпечує сьогодні успіх ринкових реформ, перерозподіл ресурсів суспільства на користь конкурентоспроможних наукомістких виробництв. Отже, винятково актуально відслідкувати ту межу, де власне, ринкових стимулів виявляється недостатньо, і знайти противагу, стимулюючи інвестиції в нововведення, використовуючи методи державного регулювання. Саме в цьому полягає суть інноваційної політики держави в умовах ринкової економіки.

Метою статті є визначення підходів до становлення інноваційної сфери України, яка б сприяла подоланню відсталості національної економіки порівняно з прискореним інноваційним розвитком економічно розвинених країн та посиленням її впливу на світовий ринок.

Викладення матеріалу. Як свідчать дані Держкомстату та інших джерел [2,3], серед факторів, що стримують інноваційну діяльність, найбільш проблемними є недостатність власних коштів, відсутність стимулювання інноваційної діяльності, державної підтримки, непропорційно високі ставки банків, труднощі з матеріально-технічним забезпеченням. Практично кожне підприємство, яке стимулює поступове нарощування виробництва на основі впровадження інновацій, відчуває недосконалість законодавчої бази України.

Це, безумовно, вкрай негативно позначається на технічному рівні якості та конкурентоспроможності вітчизняної продукції і зумовлено, в першу чергу, такими причинами [2, 3, 4]:

- вкрай низька питома вага витрат на науку у валовому внутрішньому продукті (ВВП). У розвинених країнах вона становить 2-3% ВВП, з яких майже 50% надходить з їх суспільних фондів. Дослідження західних економістів свідчать, що сьогодні більше 70% приросту валового національного продукту (ВНП) пов'язано з інвестиціями в інноваційні процеси, визначною умовою і етапом яких є стан НДДКР;

- коливання частки державного фінансування науки в розвинених країнах має широкий діапазон: від 50% всіх витрат на НДДКР у США до 27% - у Японії. В Україні в умовах гострого бюджетного дефіциту питома вага витрат на науку має стійку тенденцію до зниження: від 3,1 % у 1990 р. до 1,1% у 1995 р., досягнувши межі, за якою розпочинаються процеси руйнації науково-технічного та інтелектуального потенціалу суспільства. Скорочення фінансування науки відбувалося останніми роками в 1,5- 2,8 рази швидше від темпів скорочення ВВП та фактичних обсягів державного бюджету. Все це спричинило деградацію сфери науково-технічної діяльності: останніми роками спостерігається скорочення кількості наукових розробок, що виконуються і впроваджуються у виробництві;

- мала частина інноваційної продукції в загальному обсязі продукції виробництва. Критично небезпечний рівень обсягів продукції найбільш інноваційних галузей, а саме: електронної та електромашинобудівної промисловості, виробництва контрольно-вимірювальної апаратури, засобів транспорту, малотоннажної хімії, виробів із пластмас та гуми, будівельних і металевих матеріалів, які в розвинених країнах Європи створюють і освоюють майже 80% інновацій, що впроваджуються в економіці;

- застарілість найрозповсюдженіших технологій у провідних галузях промисловості;
- відсутність програми приватизації організаційних одиниць у сфері науки;
- неспроможність підприємств фінансувати дослідження та розробки за рахунок власних накопичень;

- постійне падіння рівня активності винахідників і раціоналізаторів. Цей процес ускладнюється тим, що весь час зменшується чисельність та ускладнюється можливість працевлаштування працівників з високим рівнем кваліфікації за фахом;
- низька заробітна плата у сфері науки;
- низька відновлюваність машин і обладнання. За європейськими стандартами період амортизації повинен бути не більше 3-7 років, в той час, як в Україні він в багатьох випадках складає декілька десятків років;
- слабе використання комп'ютерної техніки в сфері проектування, господарчого управління та управління виробничими процесами;
- рівень стандартизації виробів, що не спонукає виробництво до досягнення необхідної якості. Дуже висока енергоємність української економіки.

Відсутність системної перебудови української економіки на інноваційний тип спричиняє кризові явища в економіці. Виробництво ніби «виштовхує» капітал, призначений для відтворення неефективних підприємств, що втратили попит на свою продукцію. Подолання такої структурної кризи можливе тільки тоді, коли цей капітал спрямовується у науково-технічні інновації, у нові виробництва, які і визначають сутність та спрямованість трансформаційних процесів.

Організаційно-методичні підходи до подолання зазначених перешкод, на нашу думку, можна сформулювати так.

Перш за все необхідно створити соціально-економічні умови та стимули для організації потужного інноваційного перерозподілу ресурсів суспільства на користь конкурентоспроможних наукомістких виробництв. Адже економічною основою реформування науково-технологічної системи України є вдосконалення механізмів її фінансування.

При збереженні в Україні слабкої інноваційної та інвестиційної активності неможливо очікувати появи конкурентоспроможної на світовому ринку продукції. Суттєвий стимулюючий вплив на інноваційну діяльність у цілому і на залучення до неї інвестицій здійснює держава. Перевага під час реалізації державної інноваційно-інвестиційної політики повинна надаватись довгостроковій стабільності перед тимчасовим успіхом. Саме це має бути базовим принципом, особливо для такого інвестора, як держава [5].

Як і в розвинених країнах, в Україні основний вплив на інноваційний процес повинен здійснювати сам ринок, при тому, що за державою залишається функція координації, регулювання, стимулювання [6]. В період, коли дії ринкових стимулів виявляється недостатньо, в державі необхідно створити протизвагу, стимулюючи інвестиції в нововведення, використовуючи методи державного регулювання.

Система державного фінансування інноваційної діяльності повинна передбачати поєднання цільового фінансування інноваційних програм та проектів і державної підтримки інноваційного підприємства, конкретним складовими яких є надання податкових та митних пільг, податкових кредитів відповідно до податкового законодавства; сприяння формуванню інноваційної інфраструктури (технопарків, технополісів, технологічних інкубаторів тощо) [7] і підготовці кадрів для інноваційної діяльності за рахунок бюджету та позабюджетних коштів.

Держава за допомогою прямих і непрямих фінансових важелів може забезпечувати раціональну структуру інвестицій у фундаментальні, прикладні дослідження та розробки. Непрямі методи стимулювання важливо використовувати енергійніше як для створення режиму економічного протекціонізму наукової сфери, так і для заохочення притоку інвестицій у сферу НДДКР.

При встановленні конкретних економічних пільг для стимулювання інноваційної діяльності необхідно забезпечити: чіткий цільовий характер кожної з них; автоматичну дію пільг згідно з діючим законодавством; їх диференціацію по галузях народного господарства, видах устаткування, діяльності; гнучкість пільг за часом дії і цілями застосування; поєднання системи податкових пільг. При запровадженні тих чи інших пільг слід оцінювати ефективність їх стимулюючого впливу, зокрема використовувати показник відносних розрахункових втрат бюджету за рахунок пільг на 1 гривню залучених коштів об'єктів інноваційної діяльності, а також пов'язати розмір зменшення оподаткованого прибутку на його частку, використану для технічного переозброєння виробництва з терміном окупності витрат на ці заходи.

Поряд з економічно обгрунтованими пільгами для суб'єктів інноваційної діяльності важливо законодавчо визначити економічні санкції, які б передбачали госпрозрахункову відповідальність за: несвочасне і неякісне здійснення завдань державних науково-технічних та інноваційних програм і проектів; недосягнення їх цільових показників; неефективне використання ресурсів або використання їх не за призначенням. Такими можуть бути штрафні санкції аж до повної компенсації збитків, збільшення процентних ставок кредиту та позбавлення інших економічних пільг, часткове чи повне припинення фінансування робіт за рахунок держбюджету.

Важливим фактором реалізації інноваційно-інвестиційного механізму в Україні може стати підвищення інноваційної спрямованості діяльності банківсько-фінансової сфери. Для цього

необхідно забезпечити:

- створення комерційними банками спеціальних фондів довгострокового кредитування інноваційної діяльності;
- диференціювання ставки податку на прибуток комерційних банків залежно від напрямку використання ресурсів: пониження при довгостроковому кредитуванні високотехнологічних проектів і підвищення - при вкладанні ресурсів у високоприбуткові операції на різних сегментах фінансового ринку;
- створення системи пільгового рефінансування комерційних банків, які надають пільгові кредити для реалізації інвестиційних проектів щодо розробки і впровадження високотехнологічного устаткування та іншої інноваційної продукції;
- запровадження обов'язкового державного страхування кредитів, виданих малим і середнім фірмам венчурного типу, що розробляють та впроваджують інноваційну продукцію;
- заохочення комерційних банків купувати акції підприємств, що виробляють високотехнологічну продукцію, шляхом звільнення від оподаткування тієї частини прибутків банків, що інвестується в акції зазначених підприємств;
- встановлення для комерційних банків, які здійснюють пільгове довгострокове кредитування інноваційних проектів, зниженої ставки норми обов'язкового резервування коштів;
- лібералізування порядку акумуляції приватного капіталу для реалізації масштабних інноваційних проектів, для чого запровадити гнучку форму поєднання капіталів комерційних банків та підприємств через створення пайових інвестиційних фондів;
- запровадження спеціального порядку нового інноваційного кооперативного підприємства шляхом створення асоціації, яка сама є інвестиційно-виробничим об'єднанням юридичних та фізичних осіб різної форми власності, що бере участь у здійсненні інноваційного проекту з випуску нової конкурентоспроможної продукції - науково-дослідних організацій, виробничих підприємств, фінансових організацій (банків, інвестиційних фондів, спеціальних державних і недержавних фондів), фізичних осіб; юридичні особи, які стали засновниками такого кооперативного інвестиційно-виробничого об'єднання, скорочують величину свого прибутку, що підлягає оподаткуванню, на суму їх внеску до статутного фонду даного інноваційного кооперативного підприємства;
- запровадження державної системи страхування ризиків інноваційної діяльності за рахунок спеціально створеної страхової компанії.

На нашу думку, формування інноваційної сфери в Україні необхідно проводити, беручи до уваги висновок, зроблений на основі досліджень як західних, так і вітчизняних науковців: фокусування підтримки, в т. ч. і державної, на проблемах інноваційного процесу саме в період розбудови економіки зумовлює динамічність процесу переходу до стадії стабілізації, а надалі - і до стадії економічного зростання.

На нашу думку, найпотужнішим засобом державної підтримки науки в Україні, в той же час найдинамічнішим елементом регулювання цього процесу, може стати створення механізму економічного стимулювання всіх учасників інноваційного циклу незалежно від типів організацій та форм власності на всіх його стадіях. Зазначений механізм дозволить зосередити у собі реалізацію прямих і непрямих методів державного регулювання інноваційної сфери. Основними принципами його діяльності повинні бути: саморозвиток, стійкість, забезпечення активізації та ефективності інноваційного процесу. Відповідне управління ним буде сприяти забезпеченню досягнення цієї мети.

Основа державного механізму управління інноваційним процесом може складати розмежована система фондів, що об'єднує у своїх управляючих ланках інноваційну та інвестиційну функції та забезпечує пересування в потрібне місце та потрібний час необхідних баз даних (інформації) і необхідних фінансових ресурсів, зокрема, надання у розпорядження керівників проектів необхідного обігового капіталу.

В умовах ринкової економіки інвестиційна діяльність системи інноваційних фондів з самого початку повинна бути націлена на практичні комерційні результати і мати ринковий характер. Впровадження системи фондів має забезпечити в Україні формування нової моделі організації та фінансування досліджень і розробок, взаємодії науки з виробництвом, органічного узгодження елементів ринкової економіки з державним регулюванням цієї важливої сфери діяльності суспільства. Тобто система інноваційно-інвестиційних фондів покликана виконати роль «моста», що забезпечуватиме просування вітчизняних та світових науково-технічних досягнень у виробництво України в цілому або окремих регіонів.

У цілому ж, створивши систему фондів, держава отримає можливість гнучкого та мобільного управління інноваційною діяльністю всіх суб'єктів підприємницької діяльності, що в кінцевому рахунку дозволить перейти на шлях активного інноваційного розвитку України. Система фондів забезпечуватиме функціонування інноваційно-інвестиційного механізму, що дозволить активізувати, в тому числі і на місцях, в регіонах, соціально-економічний розвиток в умовах ринкової економіки, що тільки формується за жорстких фінансових обмежень.

Відомо, що неуспішність багатьох нововведень пояснюється тим, що вони випадають з міністерських або відомчих кордонів. Участь держави у фінансуванні діяльності інноваційно-інвестиційних фондів необхідно здійснювати у відповідності з цілями та пріоритетами державної інноваційної політики України. Обов'язковою умовою повинно бути те, що державним замовником є система фондів, яка орієнтуватиметься на першочергове виконання «під ключ» комплексних проектів-замовлень за найактуальнішими для України напрямками народногосподарської діяльності та виконання високопробиткових проектів, що дозволяють у короткий час поповнювати обсяг інвестиційних ресурсів фондів за рахунок швидкого обороту коштів.

Під стратегічні завдання розвитку економіки в складі системи фондів доцільно утворювати спеціальні інноваційні потоки з цільовими пакетами нововведень. Пакетування нововведень дасть інформативну, наочну карту як конкретних можливостей, так і справжніх темпів науково-технічного і соціального розвитку України.

Основні функції та напрямки діяльності системи фондів, на нашу думку, повинні полягати у такому:

- відбір та підготовка вчених-організаторів, керівників проектів, підвищення їх кваліфікації;
- накопичення та узагальнення практичного досвіду в реалізації інноваційних проектів «під ключ»;
- створення інформаційної системи для забезпечення керівників проектів та програм базами даних, що необхідні для реалізації проектів (експерти-спеціалісти, технології, обладнання, контрагенти, постачальники обладнання та інші), а також для відбору проектів та формування інноваційних програм;
- організацію, розвиток та тиражування в регіонах України систем управління проектами, що дозволятимуть керівникам проектів забезпечувати у необхідні терміни та у потрібному місці (районі) конкурентоспроможну, автоматизовану реалізацію проектів «під ключ»;
- організацію систем конкурсного відбору проектів, що підтримуються;
- надання інвестиційних грантів;
- розробку, запуск, розвиток та практичне використання інноваційно-інвестиційного механізму, що об'єднуватиме під єдиним управлінням інноваційну та інвестиційну функції та забезпечуватиме керівників проектів обіговими коштами;
- запровадження в роботу інноваційно-інвестиційного механізму критеріїв, що гарантують врахування державних інтересів, збереження природного середовища та підвищення життєвого рівня громадян;
- проведення у взаємодії з регіональними органами влади інноваційно-інвестиційної політики, що відповідатиме інтересам регіонів країни;
- формування у широких верств населення розуміння соціально-економічної значущості інноваційно-інвестиційної діяльності, підтримка суспільних організацій та рухів, робота яких сприяє активізації інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні;
- залучення коштів населення, суспільних та корпоративних організацій для інвестицій в інноваційні проекти підвищеного соціального значення;
- орієнтацією підрозділів системи на використання переваг функціонуючого інноваційно-інвестиційного механізму з метою забезпечення перевищуючого по відношенню до розвинутих країн темпу зростання добробуту населення країни;
- сприяння створенню нових робочих місць;
- сприяння скороченню залежності від імпорту та підвищенню конкурентоспроможності продукції вітчизняних виробників;
- сприяння підвищенню якості товарів, що виробляються, та послуг, що надаються на основі впровадження систем управління якістю на підприємствах та в організаціях регіону (країни);

- аналіз роботи складових створюваної інноваційно-інвестиційної інфраструктури, розробка рекомендацій по вдосконаленню організації її роботи та контроль за виконанням рекомендацій.

Структуру системи фондів та внутрішню організацію в ній інноваційно-інвестиційного процесу доцільно будувати на основі досвіду, накопиченого діючими в Україні фондами та врахувати можливість залучення альтернативних джерел інвестування інноваційної діяльності.

На нашу думку, фонди, як структурні елементи єдиної системи, доцільно розподілити на три групи, що враховують логічність побудови інноваційного процесу з окремих стадій та градацію науки за окремими секторами. Такий розподіл дасть можливість впорядкувати їх діяльність, а точніше, з метою досягнення найбільшої ефективності їх роботи, закріпити за кожним фондом чітку визначену сферу впливу. Таким чином:

І група - фонди макроекономічного (загальнодержавного) значення. До їх складу належать:

1. Фонд фундаментальних досліджень, який покриває фінансуванням академічний та вузівський сектори науки.

2. Національний державний фонд підтримки прикладних і промислових досліджень,

включених у національні та державні соціально-економічні, екологічні та інші програми і проекти, підпорядковані Кабінету Міністрів України.

3. Державний фонд розвитку науки і технологій. Забезпечує фінансування державних програм і проєктів з пріоритетних напрямків розвитку науки і техніки, затверджених Верховною Радою України. Підпорядкований Міністерству науки і освіти України.

4. Національний фонд підтримки регіональних програм науково-технологічного розвитку. Підпорядкований Міністерству економіки та з питань європейської інтеграції України.

5. Приватизаційні фонди, що акумулюють чеки або ваучери, можуть розширити можливості в фінансуванні інноваційного процесу. Емісію цінних паперів необхідно використовувати не тільки для роздержавлення та приватизації, але й для фінансування нововведень. Для цього економічні методи стимулювання вкладання коштів в інновації у вигляді пільгового оподаткування необхідно доповнити організаційними заходами, що закріплюють у статутах фондів можливі напрямки використання їх ресурсів.

6. Патентні фонди. Основне завдання - сприяння отриманню та придбанню патентів та ліцензій на інноваційні рішення.

7. Благодійні фонди. Безповоротна підтримка інноваційної діяльності, в основному окремих вчених та винахідників, базується на системі грантів. На практиці благодійні фонди покривають академічний та вузівський сектори науки, але потенційно можливими є і галузевий та заводський сектори.

II група. Фонди мезорівня та регіонального значення. До їх складу відносяться централізовані фонди розвитку виробництва, науки і техніки галузевого призначення. Відповідно до цього централізовані фонди покривають галузевий сектор науки.

III група. Фонди власних та залучених ресурсів підприємств. До їх складу належать:

1. Фонди розвитку виробництва підприємств (ФРВ). Основне завдання - підвищення науково-технічного рівня виробництва. Кошти таких фондів формуються за рахунок прибутку, що залишається у розпорядженні підприємств та частини амортизаційних нарахувань. Відповідно до цього, ФРВ покривають заводський сектор науки.

2. Кошти комерційних установ, в т.ч. інноваційних банків та інвестиційних фондів.

3. Пенсійні фонди.

4. Страхові фонди.

5. Кошти приватних осіб, власників інтелектуальної промислової власності. Основне завдання - фінансування власних ідей при неможливості отримання кредитних або залучених сторонніх інвестиційних ресурсів. Виступають у ролі фінансуючих інститутів при забезпеченні державою правових гарантій власника на всіх етапах життєвого циклу продукції.

Фонди II і III груп покликані реалізувати ефективні комерційні нововведення при підтримці з боку держави у вигляді відповідних пільг. Відповідно до цього покриваються галузевий та заводський сектори науки.

Як відомо, основними продуцентами інновацій є вчені, конструктори, інженери, менеджери, бізнесмени, яких економічна наука об'єднує в категорію «підприємець-інноватор», що позначає творчих, енергійних людей, які фаховоспроможні, морально і матеріально зацікавлені у проведенні інноваційних змін, опануванні та реалізації нового. Тому розгортати інноваційно-інвестиційну діяльність найдоцільніше, спираючись на існуючі колективи провідних університетів, академічних інститутів, науково-виробничих об'єднань і фінансово-промислових груп, які володіють найбільшими базами даних про досягнення, накопичені світовою наукою та технологічною практикою, включаючи досягнення вітчизняних вчених та спеціалістів і, крім того, здатні висунути із свого кола вчених-організаторів, керівників проєктів, які, отримавши стартові обігові кошти, забезпечать створення «під ключ» нових виробничих систем та нових систем послуг.

З метою сприяння формуванню загального інноваційно-інвестиційного простору система фондів дозволить організувати взаємодію з управляючими органами інноваційно-інвестиційних інфраструктур інших країн. Рішення, що прийматимуться із зазначених питань, повинні виходити з досягнутого рівня інтеграції економік, фінансових інститутів та освітянських систем різних країн і повинні відповідати міжурядовим угодам, укладеним на двосторонній та багатосторонній основі.

Висновки. Ми звернули увагу на доцільність формування саме запропонованої системи фондів, виходячи з негативного досвіду функціонування в минулому інноваційного фонду, її наступника - Української некомерційної інноваційної компанії, діяльність яких протягом багатьох років сприяла не стимулюванню розвитку інноваційної діяльності, а накопиченню досить солідних коштів, які було витрачено вкрай неефективно. Комплексне вирішення проблем підвищення ефективності всіх складових інноваційного механізму прискорить розвиток інноваційного процесу. В цьому полягає суть економічної складової інноваційної політики держави в умовах ринкової економіки.

Джерела та література:

1. Брукинг Э. Интеллектуальный потенциал: ключ к успеху в новом тысячелетии: Пер. с англ. - СПб.: Питер, 2001. - 288 с.
2. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Стат. Збір. - К.: Держкомстат України, 2006. - 310 с.
3. Науково-технічний потенціал України: стан, проблеми, перспективи розвитку. - К.: ЦДТН, 2000. - 50 с.
4. «Доклад о мировом развитии 2006 года. Справедливость и развитие». Пер. с англ. - М.: Издательство «Весь Мир», 2006. 312 с.
5. Інвестиційний клімат в Україні (П.Гайдуцький, Ю.Каракай, В.Грамотнев, С.Суярко, В.Баліцька). - К.: Нора-друк, 2002. - 246 с.
6. Гаман Л. В. Державне управління інноваціями: Україна та зарубіжний досвід : Монографія. - К. : Вікторія, 2004. - 312 с.
7. Законодавство України у сфері інноваційної діяльності: Зб. законодав. актів. За станом на 1 березня 2005 р - К.: Парлам. вид-во, 2005 -136 с.

Володимир Савченко

●

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПОТОЧНОГО ПЛАНУВАННЯ У ПРОГРАМНИХ ДОКУМЕНТАХ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Кожний регіон має свої специфічні проблеми у розвитку господарського комплексу і соціально-культурній сфері, особливості соціально-економічного стану та різні перспективи розвитку в залежності від природних ресурсів, ступеня концентрації виробництва, розміщення продуктивних сил. Задіяти сучасні методи та засоби державного регулювання для їх ефективної реалізації - важливе і актуальне завдання науковців та практиків на сучасному етапі розвитку держави. При цьому значну роль відіграє саме поточне планування, метою якого є забезпечення реалізації таких принципів програмно-цільового методу, як цільова направленість, комплексність, альтернативність і централізація управління на короткостроковому етапі (як правило, це 1 рік). Вивченню проблем програмного управління регіоном, закономірностей формування короткострокових програмних документів присвячено ряд наукових праць відомих економістів: В.Ф.Беседіна, М.І. Долішнього, Б.Я. Панасюка та інших [1-3]. Це дозволило створити міцний науковий фундамент для розробки і здійснення ефективної регіональної політики.

Проте він використовується недостатньо, особливо щодо поєднання теорії і практики соціально-економічного регулювання окремого регіону, прогнозування його розвитку. Місцеві державні адміністрації часто відіграють негативну роль в економічному реформуванні. Основною проблемою є недостатність професіоналізму при складанні програмних документів, яка посилюється недосконалістю і неточністю існуючих методик. Метою написання даної статті є розробка методичних аспектів складання короткотермінових програмних документів регіонального розвитку.

Цілі економічного і соціального розвитку регіону на поточний рік визначаються, виходячи із загальної довготривалої стратегічної мети розвитку - піднесення рівня життя та добробуту населення. Ця мета для досліджуваного регіону закладена у стратегію соціально-економічного розвитку Чернігівської області [4]. Оскільки рівень життя визначається досягнутим обсягом ВВП на душу населення, стратегічною метою економічного розвитку на кожний конкретний рік має бути забезпечення умов для започаткування економічного зростання і на цій основі підвищення рівня життя людей. Зробити діяльність керівних органів місцевої влади ефективною здатне управління за допомогою складання та наступної реалізації програм і планів. Досягнення стратегічної мети потребує окреслення ряду загальних цілей економічної політики на конкретний рік, що визначають шляхи забезпечення умов для економічного розвитку. Ці умови реально створити за допомогою:

- фінансової стабілізації;
- досягнення необхідного ступеня реформування економіки в різних сферах;
- ефективності використання наявних ресурсів праці, капіталу, природних ресурсів.

Кожна із зазначених цілей економічної політики регіону охоплює ряд компонентів, які можна розглядати як напрямки цієї політики в окремих галузях.

Так, фінансова стабілізація полягає у формуванні бездефіцитного чи низькодефіцитного бюджету. При цьому враховуються її загальнодержавні компоненти:

- низький рівень інфляції;
- стійкість національної валюти;
- відносно невеликі обсяги державного внутрішнього і зовнішнього боргу;
- достатні (за кількістю та структурою) обсяги грошової маси для забезпечення нормального функціонування економіки та здійснення процесів грошового і товарного обігу.

У Чернігівській області щорічно складається «Програма соціально-економічного розвитку регіону». Програма 2006 року має соціальну спрямованість, що виходить з необхідності забезпечення соціальних гарантій, встановлених Конституцією України [5]. Вона базується на основних положеннях Закону України «Про державне прогнозування та розроблення Програм економічного і соціального розвитку України», постанови Кабінету Міністрів України від 26.05.2003 року № 621 «Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту Державного бюджету», комплексі завдань, що витікають із стратегії економічного і соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004 - 2015 роки, стратегії соціально-економічного розвитку області на період до 2015 року [6-8]. Програма розроблена із врахуванням загальнодержавних заходів щодо забезпечення сталого економічного зростання, підвищення життєвого рівня населення, створення конкурентоспроможної ринкової економіки, поліпшення її структури на основі інноваційної моделі розвитку. У 2005 році програмою були заплановані темпи економічного зростання на основі інноваційно-інвестиційної складової, стимулюючої оплати праці та повноцінного відновлення робочої сили, збільшення індивідуальних доходів громадян.

Головні пріоритети програми були узгоджені з проектом Державної програми економічного і соціального розвитку України на 2006 рік, відповідають довгостроковим цілям економічного та соціального розвитку України і для 2006 року конкретизувались як:

- суттєве підвищення соціальних стандартів та розвиток людського потенціалу;
- модернізація економіки на основі інноваційної моделі розвитку;
- проведення структурних реформ у стратегічних секторах економіки;
- посилення ролі регіону у забезпеченні економічного зростання України;
- участь в інтеграції України до світової економічної та фінансової систем.

Основні заплановані макроекономічні показники на 2006 рік враховували можливість реалізації продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках, прогнозовану динаміку розвитку галузей матеріального виробництва та рекомендовані Міністерством економіки індекси цін. Здійснення програми передбачалося забезпечити шляхом мобілізації внутрішніх фінансових ресурсів, продовження приватизації за реальні кошти, а також залучення прямих вітчизняних та іноземних інвестицій.

Водночас у програмі недостатньо висвітлюються питання удосконалення галузевої структури промисловості за рахунок диверсифікації виробництва, зменшення питомої ваги добувних галузей і підвищення переробних, розвитку наукоємних виробництв. Відсутні заходи з розвитку міжгалузевих виробництв та поглиблення міжрегіональної кооперації, можливої кластеризації економіки.

Автор пропонує здійснювати розроблення показників програми не шляхом узагальнення і підсумовування даних підприємств та організацій, а на основі попередньо розрахованих загальноекономічних і соціальних цільових завдань, що задаються. При цьому важливе факторне обґрунтування основних показників шляхом виконання необхідних балансів розрахунків, а також використання нових якісних показників, які характеризують тенденції перетворення форм власності, розвиток малого та середнього підприємництва.

Загальноекономічні показники програми доцільно складати згідно з формою, що наводиться нижче (таб.1).

Фінансове забезпечення програми полягає в отриманні джерел фінансування, неухильному контролі за надходженням фінансових ресурсів за джерелами утворення і їх використанням на конкретні заходи.

Найпоширенішими джерелами надходження фінансових ресурсів у сучасних умовах функціонування економіки є:

- обласний бюджет;
- субсидії, дотації, субвенції з Державного бюджету;
- кошти підприємств, установ і організацій;
- кошти населення;
- зарубіжні інвестиції;

- обласні, районні, міські цільові позики;
- кошти приватних осіб.

Забезпечення своєчасного надходження фінансових ресурсів та їх ефективне використання на заходи програми є найважливішим засобом місцевих органів влади і самоврядування щодо регулювання соціально-економічних процесів на території регіону.

Залежно від напрямків використання фінансові ресурси програми поділяються на фінансування поточних заходів (утримання бюджетних організацій, соціальна допомога населенню) та завдань по розвитку регіону (реалізація інвестиційних програм і проектів).

З метою досягнення балансу потреб і фінансових ресурсів здійснюються заходи щодо пошуку додаткових джерел залучення коштів або уточнення інвестиційних завдань та проектів будівництва конкретних об'єктів.

Розроблення проекту програми рекомендується проводити у такій послідовності:

1) аналіз існуючого стану соціально-економічного розвитку області на початок прогнозного періоду, виявлення найгостріших і найскладніших проблем у господарському комплексі, соціальній, екологічній та інших сферах, визначення причин їх виникнення;

Таблиця 1

Загальноекономічні показники

№ п/п	Показники	Одиниця виміру	20...р., звіт	20...р., очікуване	20...р., проект	20...р., проект у % до 20... р. очікуване
1	2	3	4	5	6	7
1	Середньорічна чисельність населення	тис.чол.				
2	Чисельність працівників, зайнятих у народному господарстві	тис.чол.				
3	Валовий внутрішній продукт:					
3.1	у фактичнодіючих цінах - всього	млн.грн.				
3.2	в тому числі на душу населення	гривень				
4	Обсяг продукції промисловості:					
4.1	у порівняних оптових цінах підприємств на 01.01.20... р.	млн.грн.				
4.2	у розрахунку на душу населення	гривень				
5	Виробництво товарів народного споживання:					
5.1	у порівняних цінах 20...р.	млн.грн.				
5.2	у розрахунку на душу населення	гривень				
6	Валова продукція сільського господарства:					
6.1	у порівняних цінах 20... р. - всього	млн.грн.				
6.2	у розрахунку на душу населення	гривень				
7	Обсяг капітальних вкладень за рахунок усіх джерел фінансування (у цінах відповідних років)	млн.грн.				
7.1	у тому числі на будівництво:	млн.грн.				
	- об'єктів соціальної сфери;	млн.грн.				
	- природоохоронних об'єктів.	млн.грн.				
8	Обсяг фінансових ресурсів, що отримує регіон	млн.грн.				
9	Доходи місцевих бюджетів (у цінах відповідних років)	млн.грн.				
10	Видатки місцевих бюджетів (у цінах відповідних років)	млн.грн.				
11	Грошові доходи на душу населення (у цінах відповідних років)	млн.грн.				
12	Обсяг реалізації платних послуг на душу населення (у порівняних цінах звітної періоду)	гривень				
13	Виробництво товарів народного споживання на душу населення	гривень				
14	Обсяг експорту товарів (у цінах відповідних років)	млн.грн.США				

2) обґрунтування цілей, завдань і пріоритетів у соціально-економічному розвитку на прогностичний період, визначення засобів поетапного вирішення виявлених проблем, розроблення відповідних заходів та кількісних характеристик розвитку господарства на майбутнє з урахуванням формування ринкових відносин, структурних та інституціональних перетворень, визначення джерел фінансування;

3) узгодження основних завдань і параметрів проекту програми з намірами та завданнями центральних і місцевих органів виконавчої влади та самоврядування, поданими підприємствами і організаціями проектами планів з питань, пов'язаних із соціально-економічним та культурним розвитком області і задоволенням потреб населення;

4) складання проекту програми, її узгодження по економічних, соціальних та фінансових показниках;

5) внесення уточнень у показники програми і подання її на розгляд та затвердження обласній раді.

Для координації та контролю за ходом виконання програми нами пропонується визначити основні завдання та етапи їх виконання за формою (таб. 2).

Як показують результати проведеного дослідження, керівництвом Чернігівської області не повною мірою використовуються принципи поточного планування щодо розвитку окремих галузей промисловості, сільського господарства та інших сфер діяльності. Тому поряд із загальними показниками програм соціально-економічного розвитку слід звернути увагу на планове вирішення проблем розвитку провідних галузей виробництва. Однією з галузей спеціалізації Чернігівського регіону є агропромисловий комплекс.

Таблиця 2

Завдання та етапи виконання річної програми соціально-економічного розвитку Чернігівської області

№ п/п	Основні завдання програми	Етапи виконання завдань	Відповідальні виконавці, спів-виконавці	Строки виконання	Фінансуюча організація	Кошторисна вартість	Обсяг робіт, що підлягають виконанню				
							Одиниці виміру	I квартал	II квартал	III квартал	IV квартал
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

Незважаючи на те, що в останні роки відбувається зростання виробництва у сільському господарстві, особливо рослинництві, існує багато проблем, які залишаються невирішеними: застаріла матеріально-технічна база, низький рівень доходів сільгоспвиробників, депопуляція населення, незадовільний стан інфраструктури на селі. Тому необхідна щорічна розробка комплексу заходів з поліпшення соціально-економічного стану агропромислового виробництва з обов'язковим контролем за їх виконанням.

Сільськогосподарський комплекс і похідні від нього, харчова та переробна промисловість в умовах сьогодення ефективні своєю незначною задіяністю в частині кооперативних та інших господарських зв'язків, пристосовані до виробництва продукції у своєму секторі з початкових операцій, «з нуля». Конкурувати по цих складових з ними може хіба що нафто- і газодобувна, лісова та лісопереробна промисловість.

Великі площі сільськогосподарських угідь (по них регіон займає друге місце в Україні після Одеської області) дозволяють утримувати відносно значні обсяги сільськогосподарської продукції. Так, в регіоні у процентному відношенні до загальнодержавного виробляється: зерна - 3,9%; буряків - 2,8%; картоплі - 9,7%; льону-довгунця - 28,1%; м'яса - 4,7%.

Разом з тим ефективність господарювання, віддача з одного гектара вкрай низькі у більшості випадків навіть у порівнянні з іншими поліськими областями України, які перебувають у практично однакових кліматичних умовах, та й за родючістю землі не дуже відрізняються від Чернігівщини.

Автор пропонує розробляти річну програму розвитку сільськогосподарського виробництва як складову річної програми соціально-економічного розвитку регіону, метою якої буде поетапний розвиток сільського господарства за всіма сферами діяльності,

визначення основних напрямів реформування економічних і соціальних відносин в аграрній сфері, стабілізація економічних та фінансових умов для здійснення відтворювального процесу в галузях продовольчого комплексу, створення економічного механізму функціонування різних форм власності і господарювання. У програмі обґрунтовуватимуться напрями техніко-технологічного переоснащення агропромислового виробництва, розвиток інноваційних процесів із залученням банківської системи, поліпшення рівня життя населення. За рахунок нарощування виробництва зерна, льону, картоплі, цукру, м'ясо-молочної та плодовоовочевої продукції, насіння сільськогосподарських культур і племінної худоби збільшиться експортний потенціал АПК. Причому структурні зміни у виробництві м'ясних ресурсів відбуватимуться у напрямі прискореного розвитку свинарства, м'ясного скотарства, створення мережі репродуктивних господарств великої рогатої худоби м'ясних порід та свиней вітчизняних і зарубіжних порід, а також м'ясного птахівництва.

Складанню програми передують економічний аналіз стану сільського господарства. Зокрема, оцінюється динаміка виробництва основних видів продукції, аналізуються склад земельних угідь, посівні площі і урожайність культур, поголів'я худоби та птиці, їх продуктивність, стан кормовиробництва, забезпеченість матеріально-технічними ресурсами, фінансовий стан підприємств, ефективність капітальних вкладень і кредитів. Пропонуються такі розділи програми:

1. Цілі, завдання та шляхи реалізації програми.
2. Аналіз стану сільськогосподарського виробництва за попередній період.
3. Основні заходи із землекористання і рослинництва.
4. Розвиток тваринницької бази.
5. Прогнозні параметри розвитку агропромислового виробництва.
6. Основні напрями техніко-технологічного переоснащення агропромислового комплексу.
7. Економічний механізм ринкового регулювання.
8. Розвиток зовнішньоекономічної діяльності.
9. Наукове, інформаційне та кадрове забезпечення.
10. Основні джерела фінансування.

У програмі повинні бути висвітлені питання механізації і хімізації сільського господарства, а саме:

- 1) активізація організаційних форм використання складної техніки на основі довгострокової оренди (лізингу) та закупівлі сільськогосподарської техніки за прямими зв'язками;
- 2) формування розгалуженої мережі торговельно-посередницьких організацій, сервісних установ, лізингових і дилерських фірм;
- 3) здійснення подальшого технічного переозброєння підприємств області, які виготовляють сільськогосподарські машини та обладнання, впровадження сучасних технологій у виробництві;
- 4) застосування нових технологій обробки та вирощування в рослинництві.

Значну увагу в програмі доцільно приділити проблемі техніко-технологічного оснащення агропромислового виробництва, яке передбачатиме поповнення парку тракторів, машин та обладнання, їх модернізацію з урахуванням фізичного зносу і створення торговельно-посередницьких організацій (прокатних пунктів, лізингових компаній).

Вирішення даної проблеми слід реалізовувати як процес впровадження конкретного проекту з технологічного удосконалення сільськогосподарського виробництва, що включатиме повний аналіз робіт, формування спеціалізованої керівної команди, розрахунок необхідних строків та ресурсів за допомогою плану-графіка і визначення ефективності проекту, а також прогноз щорічних грошових потоків. Його реалізація дозволить вирішити проблему задоволення потреби АПК регіону в технічних засобах, підняти якісні показники технологічних процесів у сільськогосподарському виробництві.

Програма повинна містити пропозиції з питань подолання наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. Поки що, як показують дослідження, ситуація залишається незадовільною. Суттєвою причиною цього є відсутність глибокого опрацювання проблем економічного, в першу чергу фінансового забезпечення заходів в агропромисловому комплексі, відсутність стабільного матеріально-технічного постачання. У даному напрямку необхідні:

- раціональне використання ресурсів, що виділяються на основі обґрунтованих пріоритетів і відповідних заходів;
- цілеспрямованіше планування та реалізація комплексу заходів по пом'якшенню наслідків катастрофи.

Інформаційною базою для складання програми є річні звіти сільськогосподарських підприємств, аналітичні розробки обласних статистичних органів та матеріали разових

обстежень, проекти планів розвитку підприємств. При розробці програми повинні бути обґрунтовані такі показники, як обсяги виробництва основних видів продукції рослинництва і тваринництва в усіх категоріях господарств, рівень споживання продуктів харчування на душу населення. Доцільне використання балансів основних видів сільськогосподарської продукції, розрахунок обсягів валової продукції проміжного споживання, валової доданої вартості, прибутку, розмірів капіталовкладень, введення в дію основних виробничих фондів та виробничих потужностей.

Розміри капітальних вкладень повинні обґрунтовуватись як по об'єктах виробничого, так і невиробничого призначення з визначенням можливих джерел їх фінансування, передусім за рахунок власних коштів підприємств, коштів місцевого бюджету і кредитів.

Робота із збереження та нарощування темпів економічного зростання повинна бути визначальною в державному регулюванні розвитку регіону. Впровадження у планування програмної політики, важливою складовою якої є розробка короткострокових планових документів, має базуватися на специфіці економіки окремого регіону, інтересах реального сектора, безпосередніх виробників, що потребує подальших досліджень і публікацій в частині вдосконалення методичних аспектів та їх впровадження на рівнях області, району, міста і сільських населених пунктів.

Джерела та література:

- 1 Прогнозування і розробка програм. Методичні рекомендації. За ред. Бесєдіна В.Ф. - К.: Науковий світ, 2000. - 468 с.
- 2 Долішній М. Актуальні проблеми формування регіональної політики в Україні // Регіональна економіка. - 1999. - №3. - С. 7-18.
- 3 Панасюк Б. Економічна політика в Україні наприкінці ХХ століття. - К.: Новий друк, 2002. - 744 с.
- 4 Стратегія соціально-економічного розвитку області на період до 2015 року - Чернігів: Чернігівська обласна державна адміністрація, 2004. - 203 с.
- 5 Програма економічного і соціального розвитку області на 2006 рік. Затверджена дев'ятнадцятою сесією четвертого скликання Чернігівської обласної ради 22 грудня 2005 року - 148 с.
- 6 Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23.03. 2000 р. - Відомості Верховної Ради, 2000, № 25. - С. 195 - 207.
- 7 Постанова Кабінету Міністрів України «Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного та соціального розвитку і складання проекту Державного бюджету» від 26.04. 2003 р. // Голос України - 2003 р. - 29 квітня.
- 8 Стратегія економічного і соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004-2015 роки - Відомості Верховної Ради, 2004 р. - №6 - С. 7-98.

Іван Гаркавий, Наталія Шаркаді

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ТА ПРИНЦИПИ ЗАЛУЧЕННЯ КОШТІВ НА БАНКІВСЬКІ РАХУНКИ

Анотація. У статті пропонується система критеріїв визначення якості клієнта-кредитора банку. Вказуються напрями зміцнення депозитної бази за рахунок нарощування коштів на строкових рахунках.

Ключові слова: вклад, депозитна база, клієнт-кредитор, комерційний банк, строкові депозити, депозити до запитання.

Постановка проблеми. Стан ринку депозитів та вкладів, а також заходи їх формування відображають загальні тенденції, які склалися в економіці. Основними видами ресурсів для здійснення різних видів активних операцій є залучені кошти, а саме депозитні зобов'язання.

Депозит - це зобов'язання банку за тимчасово залученими коштами фізичних і юридичних осіб або цінними паперами на відповідну дату [4, 117]. Вони є важливою статтею у балансі банку, що, безумовно, і відрізняє банківську діяльність від інших видів бізнесу. Вклади

забезпечують фінансові ресурси для кредитно-інвестиційних операцій банку та являють собою джерело росту прибутку банку.

Однак проведення вдалої активної політики та прибуткової діяльності банківської установи можливе лише за рахунок формування виваженої, якісної депозитної бази комерційного банку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволяє стверджувати, що дослідженню природи депозиту була присвячена особлива увага з боку відомих вітчизняних і зарубіжних економістів, серед яких: Ф. Бутинець [1], Б. Бухвальд [2], О. Власенко [5], І. Івасів [6], В. Кириленко [7], Питер С. Роуз [8], Синки Дж. Мл. [9], Є. Федоровський [10], Р. та інші. Разом з тим недостатня увага приділяється визначенню принципів залучення коштів на депозитні рахунки та системі якісної оцінки клієнта - кредитора банку.

Цілі статті. Враховуючи викладене, метою даної публікації є наукове обґрунтування принципів залучення коштів та представлення системи визначення якості клієнта-кредитора банку.

Виклад основного матеріалу. Для багатьох комерційних банків депозити підприємств та організацій є одним з головних джерел кредитних ресурсів.

Перетворення депозитів в основний вид ресурсів банків є закономірним процесом в умовах договірних відносин банку з клієнтами. Адже нормальне функціонування економіки неможливе без розвиненого механізму безготівкових розрахунків, що проводяться через поточні та інші рахунки, відкриті в комерційних банках.

Важливим етапом у реструктуризації ресурсної бази є зміцнення депозитної бази банку за рахунок нарощування строкових депозитів, тому що:

- переважання депозитів до запитання в ресурсній базі робить проблематичним довгострокове вкладання коштів;

- подальше зростання довгострокових вкладень банківська система може здійснювати лише одночасно з розвитком ресурсної бази відповідної строковості.

Відповідно збільшення питомої ваги строкових депозитів у складі пасивів комерційного банку дозволяє стабілізувати ресурсну базу комерційного банку, підвищити управління процесу залучення та розміщення ресурсів, здійснювати вкладення на триваліші строки і, як наслідок, під вищий відсоток.

Причому збільшення частки строкових вкладів комерційні банки можуть здійснювати двома напрямками:

1. За рахунок розширення кола вкладників;
2. За допомогою переоформлення депозитів до запитання у строкові.

Залучення строкових депозитів традиційним способом - за рахунок коштів нових вкладників найчастіше має обмежені масштаби, що може бути пов'язане з об'єктивними причинами: низьким рівнем заощаджень фізичних і юридичних осіб у регіоні, у якому концентрує свою діяльність банк, високий рівень міжбанківської конкуренції, висока схильність у потенційних вкладників до збереження вільних коштів у ліквідній формі, а також в інших неорганізованих формах заощаджень.

Згідно з другим напрямком, банк, визначивши розрахунковим шляхом розмір стабільного залишку на поточному рахунку клієнта, може запропонувати власнику рахунку оформити його як терміновий депозит. Зазначена схема зміни режиму рахунків клієнта несе визначені вигоди як клієнту, так і банку.

Клієнт одержує можливість знизити розмір капіталу, який не приносить прибутку, мінімізувати свої недоходні ліквідні активи до економічно обґрунтованого рівня, що дозволяє водночас безперешкодно здійснювати розрахункові операції. При цьому, щоб підвищити зацікавленість клієнтів у таких операціях, доцільно передбачити з боку банку можливість надання клієнту овердрафту при виникненні дебетового залишку на поточному рахунку клієнта за ставкою, що не перевищує ставки, запропонованої банком за терміновими депозитами. Комерційний банк, завдяки реструктуризації частини своїх поточних пасивів у строкові, одержує у своє розпорядження стабільніші та довгостроковіші ресурси, що відповідає інтересам забезпечення ліквідності, сприяє розвитку активних операцій банку.

Вирішенню проблеми нарощування банком залучених на строковій основі ресурсів у такому випадку може сприяти метод переоформлення стабільних залишків на трансакційних рахунках клієнтів у строкові депозити.

Обидва методи збільшення бази строкових депозитів не є взаємовиключними і можуть при необхідності ефективно доповнювати один одного.

Кошти на поточних рахунках складають найрухливішу частину депозитної бази комерційного банку, що пов'язане з природою цих депозитів - обслуговування платіжного обороту суб'єктів

господарювання. Проте зміна залишків на поточних рахунках означає одночасно і стійкий рух коштів, які виплачуються із зазначених рахунків і надходять на них. Аналіз руху коштів, що знаходяться на поточних рахунках підприємств, у розрахунках, на рахунках фондів різного призначення, показує, що через різницю в надходженнях на ці рахунки і платежів із цих рахунків на них постійно є визначений, причому стабільний залишок грошових ресурсів. Тому при відкритті і веденні поточних рахунків банк може розраховувати на стабільний оборот за ними, стабільність їх середнього залишку і визначений рівень осідання коштів.

Особливу роль при цьому грає чинник постійної клієнтури. Оскільки кругообіг коштів підприємств, що обслуговуються банком, повторюється. У зв'язку з цим, зусилля банку, спрямоване на зміцнення зв'язків із своїми клієнтами шляхом надання якісного, комплексного обслуговування, варто розцінювати як чинник стабілізації його депозитної бази.

Висновки. Проведене дослідження свідчить, що робота комерційного банку багато в чому залежить від якості його депозитної бази та від складу його вкладників. Отже, при залученні коштів на різні види рахунків банки повинні враховувати такі принципи:

- забезпечення взаємозв'язку та узгодженості між депозитними і кредитними операціями за строками і сумами вкладень;
- диверсифікація депозитних операцій і здійснення їх з різними суб'єктами господарювання;
- мінімізація вільних ресурсів банку;
- активний розвиток банківських послуг, які сприяють залученню депозитів;
- створення умов для одержання та максимізації прибутку в майбутньому.

А також використовувати систему критеріїв оцінки клієнтів банку, що наведено в таблиці 1, яка дозволить вирішити проблему стійкості банку і залучення надійних клієнтів.

Таблиця 1

Система критеріїв визначення якості клієнта - кредитора банку

Шкала критеріїв в балах (за п'ятибальною шкалою)		
1.	Неухильне виконання клієнтом умов банку	5
2.	Відсутність заборгованості клієнта перед податковими органами	4
3.	Своєчасне і сумлінне надання банку необхідної інформації про свою діяльність	4
4.	Стабільність кадрового складу підприємств, а також складу його акціонерів, адміністрації; відсутність у цьому складі осіб, які мають кримінальне минуле	3
5.	Стабільність профілю діяльності підприємства-клієнта	3
6.	Ступінь передбачуваності потреби клієнта в коштах (передбачуваність імовірності вилучення ним свого внеску)	5

Крім того, для залучення коштів на банківські рахунки комерційний банк додатково може здійснювати такі заходи:

- розробку різних програм по залученню коштів населення;
- надання клієнтам-вкладникам широкого спектра послуг, у тому числі і небанківського характеру (наприклад, елемент медичного обслуговування);
- проведення широкої відкритої реклами по залученню клієнтури;
- використання «тихої» цільової реклами (поштою, телефоном);
- виплату постійним вкладникам премії «за вірність банку»;
- використання високої процентної ставки по внесках інвестиційного характеру з виплатою премії по закінченні терміну внеску.

Усе це позитивно вплине на побудову стійкого ринку депозитів та вкладів.

Джерела та література:

1. Аналіз діяльності комерційного банку : Навч. посібник / За ред. Ф.Ф. Бутинця, А. М.Герасимовича. - Ж.: ПП РУТА, 2001. - 384 с.
2. Бухвальд, Б. Техніка банківського дела : Пер. с нем. - М.: АО «Дис», 1994. - 243 с.
3. Бюлетень Національного банку України . - 2006 р. - № 9 - с. 139.
4. Васюренко О. В., Волохата К. О. Економічний аналіз діяльності комерційних банків: Навч. Посіб. - К.: Знання, 2006. - 463 с.
5. Власенко О. Розвиток українського ринку депозитів для фізичних осіб // Фінанси України. - 2006. - № 3. - С. 74 - 79.
6. Івасів І. Б. Щодо чинників стимулювання заощаджень населення в Україні Матеріали наук.- практ. конф. 19 лют. 2002 р. / Наук. ред. А. М. Мороз. - К.: КНЕУ, 2002. - 208 с.
7. Кириленко В. Депозитна політика комерційного банку // Банківська справа. - 2005. - № 2. С. 29-35.

8. Питер С. Роуз. Банковский менеджмент - М.: ДелоЛТД, 1995. - 255 С.
9. Синки Дж. Мл. Управление финансами в коммерческих банках : Пер. с англ. - М.: Gatallaxi, 1994. - 820 с.
10. Федоровський Є. Банківські депозити: зберігай і збільшуй// Все про бухгалтерський облік. - 2006. - № 39. - С. 11-12.
-

Олена Акименко

АНАЛІЗ ВІДТВОРЮВАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ІНВЕСТИЦІЙ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРІОРИТЕТІВ РОЗВИТКУ ЧЕРНІГІВСЬКОГО РЕГІОНУ

Постановка проблеми. Однією з найсуттєвіших особливостей формування системи суверенної України є те, що вона збігається з періодом науково-технічної революції та з розгортанням глобалізаційних процесів. Сучасний загально цивілізований поступ пов'язаний з докорінними змінами в усіх сферах життя, а передусім, в економіці, яка може вважатися базовою конструкцією. Від якісних параметрів останньої залежить процес інвестиційно-інноваційної діяльності, який стає стратегічно визначальним для кожної країни.

Країна, яка хоче впевнено почувати себе у глобалізаційному світі, повинна постійно дбати про розвиток економіки на засадах конкурентоспроможності, що забезпечується інвестиційно-інноваційними інструментами, які є найвагомішими чинниками структурних перетворень в економіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем зростання інвестицій в українську економіку присвячені роботи багатьох вітчизняних науковців-економістів та практиків: С.С. Аптекаря, М.Г. Білопольського, І. К. Бистрякова, Д.П. Богині, М.П. Бутка, А.С. Гальчинського, В.М. Гейця, С.Д. Дзюбика, Б.М. Данилишина, М.І. Долішнього, І.І. Лукінова, О.В. Кухленко, В.І. Куценко, Ю.М. Пахомова, В.І. Пили, Л.Г. Чернюк, В.І. Чижової, А.А. Чухна.

Теоретичні та практичні підходи до визначення економічної ефективності інвестицій розглядали: І.О. Бланк, П. І. Гайдучкий, Н.П. Гончаров, Б.В. Губський, Ю.В. Орловська, А.А. Пересада, В.В. Татаренко, М.Т. Чумаченко та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Важливою характеристикою поступального розвитку країни (регіону) є обсяги, структура та динаміка інвестицій в економіку. Величина і тенденції зміни кожного із вказаних показників, визначаючись природними, історичними, соціально-економічними, політичними та іншими передумовами певної території, відображають процеси, які відбуваються в економічному житті суспільства у кожний конкретний момент часу. Стан інвестиційно-інноваційної діяльності, на нашу думку, слід розглядати як теоретико-методологічне та аналітичне підґрунтя для з'ясування закономірностей розвитку економосоціально-екологічної системи регіону (ЕСЕС).

Метою статті є: подальший розвиток системи мобілізації інвестиційних ресурсів, управління ними для забезпечення економосоціально-екологічного розвитку країни, регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глибока трансформація соціально-економічних відносин, що відбувається в Україні, зумовила необхідність переосмислення та обґрунтування пріоритетів інвестиційного розвитку та формування механізмів управління, адекватних складним соціально-економічним процесам у державі. Розвиток регіону, так само як і країни в цілому, ґрунтується на інвестиціях. Розглянемо інвестиційну складову макроекономічного середовища як чинник розвитку.

Стан інвестиційної діяльності полягає в аналізі кількості, якості інвестиційних ресурсів: за призначенням, видами економічної діяльності, технологічною та відтворювальною структурою, формами власності та джерелами фінансування.

В останні роки у регіоні спостерігається позитивна тенденція зростання обсягів інвестицій в основний капітал, хоча його темпи є дещо нижчими порівняно із середньоукраїнськими. Зростання обсягів інвестицій в основний капітал сприяє оновленню морально застарілого основного капіталу, поживленню будівництва, що призводить до збільшення попиту на підрядні роботи та на продукцію підприємств будівельної індустрії.

У 2005 р. капіталовкладення в економіку Чернігівського регіону збільшене у 1,7 разу щодо показника 2003 р. і становило 1613,02 млн.грн. При цьому частка державних інвестицій перевищує на рівні 5,8%.

Таблиця 1.

**Динаміка інвестицій в основний капітал (у фактичних цінах, млн. грн.)
[12,13]**

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2005 від 2000, %
Чернігівська область	431,0	552,3	587,3	824,8	1139,9	1332,9	309,2
Україна	23629,0	32573,0	37178,0	51011,0	75714,0	93096,0	393,9

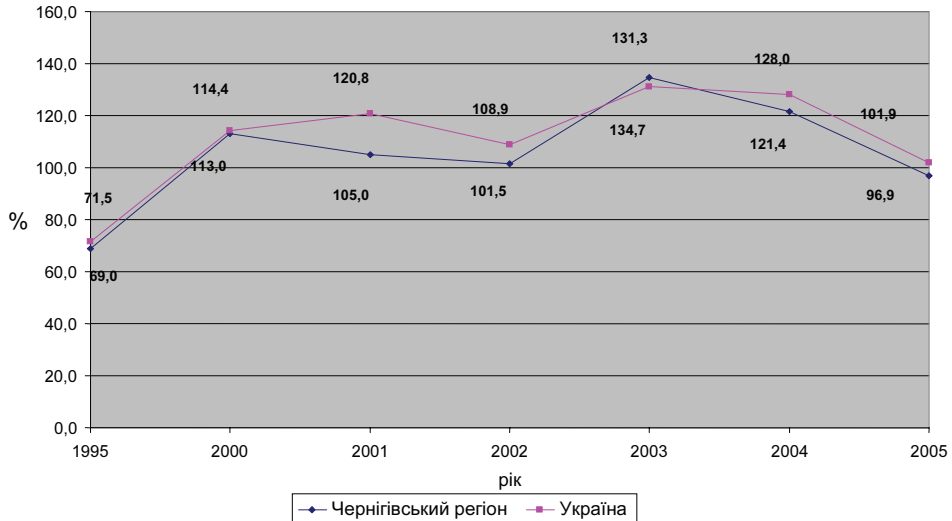

Рис. 1 Індекси інвестицій в основний капітал за 1995-2005 роки [12,13]

Переважну частку з них 1333,0 млн.грн. становили інвестиції в основний капітал (що становить 96,9% до 2004 року), даний показник в Україні сягає 93096,0 млн.грн. (капітальне будівництво, придбання машин та обладнання), частка регіону в Україні - 1,4%. Індекс інвестицій в основний капітал відносно 1995 року становив 123,3%. На поліпшення об'єктів (капітальний ремонт, модифікацію, модернізацію) використано 218 млн.грн., що становить 13,5% капітальних інвестицій, з них на поліпшення будівель і споруд - 11%. На придбання та створення інших необоротних матеріальних активів використано 18,1 млн.грн.(1,1%), у тому числі на придбання земельних ділянок - 0,1%. У нематеріальні активи витрачено 10,8 млн.грн. (0,7% від загального обсягу капітальних інвестицій). Негативним фактором здійснення інвестиційної діяльності є спрямування лише 1% усіх капітальних інвестицій на охорону навколишнього середовища і раціонального використання природних ресурсів.

Таблиця 2.

Технологічна структура інвестицій в основний капітал (відсотків)[12]

Найменування	1990	1995	2000	2002	2003	2004	2005
інвестиції в основний капітал, у тому числі:							
будівельно-монтажні роботи	100	100	100	100	100	100	100
устаткування, інструмент, інвентар	42	72	30	32	33	41	42
інші капітальні роботи і витрати	38	22	64	58	60	53	53
	20	6	6	10	7	6	5

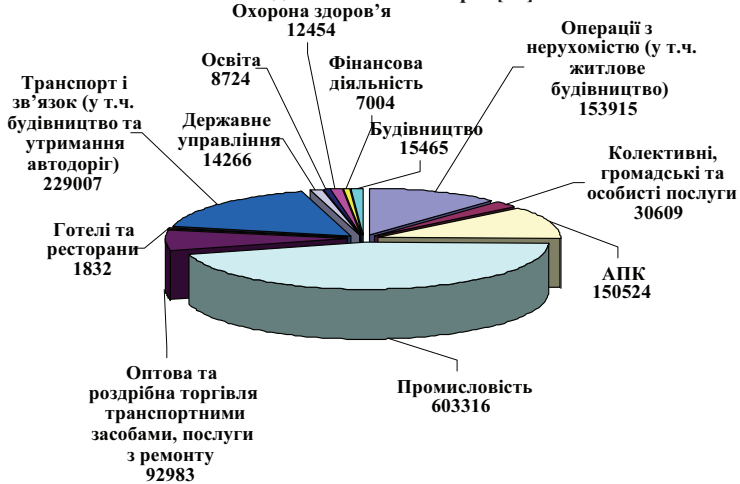
Незважаючи на деяку активізацію інвестиційної діяльності, в Чернігівському регіоні не відбувається адекватна технологічна модернізація та структурна перебудова економіки, високою залишається питома вага морально і фізично застарілих основних виробничих фондів (хоча процес введення у дію основних засобів майже за всіма видами економічної діяльності порівняно з 2000 р. помітно поживався). Вартість введених нових засобів праці у 2005 р. становила 1003

млн.грн., що в 2,1 разу більше, ніж у 2000 році.

У зв'язку з високим рівнем зношення основних засобів, необхідністю структурних перетворень, гострим дефіцитом інвестиційних ресурсів потрібне докорінне реформування державної інвестиційної політики, спрямованої на інтенсифікацію внутрішніх інвестиційних ресурсів.

У структурі інвестування за видами економічної діяльності спостерігається збільшення інвестування сільського господарства, промисловості, оптової та роздрібною торгівлі, зменшення у будівництві, готельному бізнесі, державному управлінні, освіті.

Рис. 2 Обсяги інвестицій в основний капітал Чернігівської області за видами економічної діяльності за 2005 рік [12]

У структурі інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності найбільша питома вага належить промисловості - 45,3% (603,3 млн.грн. від загального обсягу капіталовкладень), транспорту та зв'язку - 17,2%, підприємствам, що займаються операціями з нерухомістю, здаванням під найм та послугами юридичним особам - 12,5%, сільському господарству, мисливству, лісовому господарству - 11,3%, оптовій та роздрібною торгівлі - 7,0 %, інші види економічної діяльності - 6,7%. У промисловості найбільші інвестиції були спрямовані на профілюючі галузі - харчову та переробну (38,9%), 19,6% інвестовано у видобування енергетичних матеріалів. Тобто промисловість залишається пріоритетним напрямком інвестування.

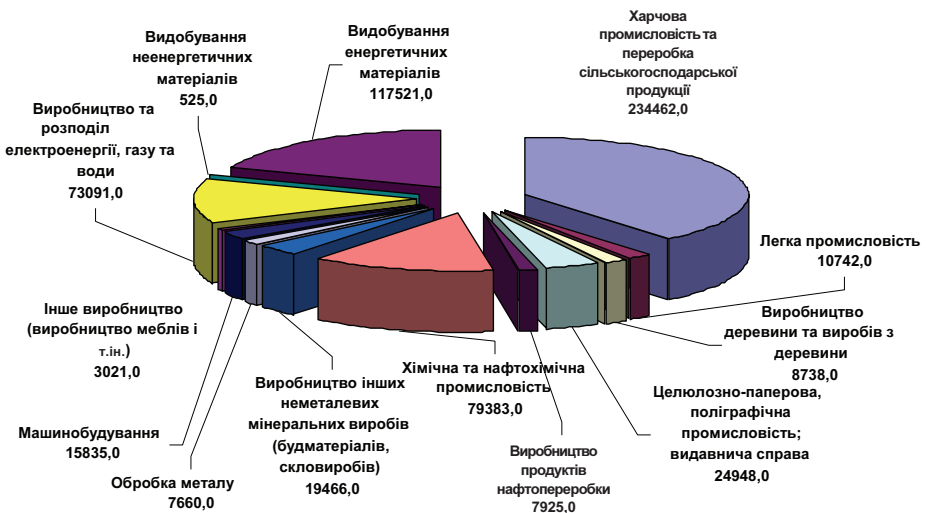

Рис. 3 Обсяги інвестицій за промисловими видами Чернігівської області за рахунок всіх джерел фінансування за 2005 рік

Структурні зміни інвестицій в основний капітал не набули позитивних тенденцій з точки зору збалансованого розвитку підсистем ЄСЕС регіону: в інвестуванні видів економічної діяльності основну частку посідає обробна галузь та добувна. Серед підприємств обробної промисловості значно наростили обсяги підприємства з виробництва коксу та продуктів нафтоперероблення - у 17,4 разу, металургії та оброблення металу - у 2,8 разу, з виробництва деревини та виробів з деревини - у 2,6 разу. Соціальні інвестиції залишаються незначними, інвестування науки, екології, освіти, охорони здоров'я, соціальної допомоги знизилася.

У 2006 році із загального обсягу інвестицій в основний капітал планується 44% залучити на розвиток промислових видів діяльності, 22% загального обсягу планується освоїти у галузях агропромислового комплексу, 165 буде направлено у житлове будівництво.

На нестабільність інвестиційних процесів щодо створення інвестиційного продукту в основному впливає розмір та структура фінансування інвестицій, тобто особливості формування інвестиційного ресурсу. Основним джерелом фінансування капітальних інвестицій протягом останніх років залишаються власні кошти підприємств, у 2005 році вони становили 1050,8 млн.грн. (65,1%), частка бюджетного фінансування поступово збільшується (як державного, так і місцевого) і становить 161,4 млн.грн. (10,0%) та 68,6 млн.грн. (4,3%) відповідно. Основна частина власних коштів припадає на амортизаційні відрахування та прибуток підприємств. Особливість інвестування власних засобів підприємства полягає в підтримці діючого виробництва, а не з його структурною перебудовою.

На сьогодні, за оцінками вітчизняних науковців, особлива роль в інвестиційній ситуації належить регіональним та місцевим бюджетам, які можуть здійснювати інвестиційну діяльність у вигляді: прямого розподілу та управління державними інвестиціями; надання фінансової допомоги у вигляді дотацій, субвенцій; впровадження фінансової і кредитної політики, політики ціноутворення, випуску цінних паперів; надання державних інвестиційних ресурсів за умов закріплення в державній власності частини акцій створюваних акціонерних товариствах, а також іншими способами, що сприяють розвитку пріоритетних напрямків економічної інфраструктури області.

Потенційно вагомим джерелом інвестиційних ресурсів є комерційні банки. Але вони здебільшого фінансують високоприбуткові проекти, з короткими термінами освоєння засобів, окупності, низькими ризиками. Позитивною тенденцією можна назвати зростання в останні роки частки банківських кредитів у структурі джерел фінансування, що можна сприймати як ознаки оздоровлення інвестиційної сфери регіону. Так, у порівнянні з показниками 2004 року збільшилася питома вага освоєних інвестицій за рахунок кредитів банків та інших позик на 5,4 в.п. Ю. В. Орловська вважає, що рівень капіталізації банків в Україні та регіонах не дає підстави вважати це джерело реальним та вагомим збільшувачим фактором [11].

Приріст інвестицій в основний капітал зафіксовано в містах Ніжин, Прилуки та 12 районах області. Найвищі темпи зростання досягнуті в Городнянському, Прилуцькому, Варвинському районах.

У 2005 році частка Чернігівського регіону у загальнодержавному обсязі капіталовкладень становила 1,4%. Домінуюча частина інвестицій в основний капітал освоєна у розвинутих районах регіону: Талалаївському, Варвинському, Ріпкинському, містах Ніжині, Чернігові, Прилуках. У переважній більшості районів обсяг інвестицій в основний капітал зріс. Найвищі темпи зростання досягнуті в Городнянському (в 1,8 разу), Прилуцькому (в 1,6 разу), Варвинському (1,86 разу), Бахмацькому (в 1,92 разу) районах.

На кожного мешканця Чернігівської області в середньому припадає 1149,1 грн. в основний капітал (проти 683 грн. у 2003 році).

Серед районів Чернігівського регіону найвищий обсяг капітальних вкладень у розрахунку на одну особу був у Варвинському районі (1599 грн.), Талалаївському (3761 грн.), Ріпкинському (1072 грн.), найнижчий рівень вкладень на одного жителя був у Срібнянському (93 грн.), Щорському (191 грн.), Куликівському (189 грн.) районах.

Головним джерелом інвестування є внутрішні інвестиційні ресурси підприємств та організацій (67,7%), за рахунок яких освоєно 902,3 млн.грн.

Частка інвестицій за рахунок Державного бюджету збільшилася порівняно з 2000 роком на 29% і становить 77,4 млн.грн.

Таблиця 3.

Структура інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування (%) [12]

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Кошти Держбюджету	5,2	5,0	7,2	5,8	6,5	5,9
<i>Довідково: Інвестиції в основний капітал України за рахунок Держбюджету</i>	5,0	5,0	5,0	7,0	11,0	6,0
Кошти місцевих бюджетів	1,1	2,9	2,9	2,2	4,4	3,9
Власні кошти підприємств та організацій	85,1	80,7	79,8	77,5	66,1	67,7
Кошти іноземних інвесторів	-	0,8	1,6	5,1	2,9	0,9
Кошти вітчизняних інвесторів	-	-	0,5	0,1	0,1	0,2
Кошти населення	4,8	4,7	4,0	2,9	0,1	3,7
Кредити банків	0,2	1,0	1,9	3,6	6,4	12,4
Інші джерела фінансування	3,5	4,4	2,0	2,6	13,3	5,3

Сучасний період міжнародного економічного розвитку характеризується зростанням міжнародних зв'язків та досить високими інтеграційними процесами. Зміцнення зовнішньоекономічних відносин з країнами світу дасть можливість області залучити у базові галузі економіки іноземні інвестиції з подальшим їх використанням для переоснащення і модернізації виробництва, створення високоефективного виробничого комплексу.

За даними Мінстату України, на кінець 2005 р. в українську економіку залучено близько 16,4 млрд. грн. прямих іноземних інвестицій, або 350 дол.США на особу (в Чернігівський регіон - 1,3 млрд.грн., на одну особу - 227 дол.США). З початку інвестування вкладення коштів здійснили партнери з 24 країн світу у 55 підприємств області. Майже дві третини підприємств проінвестовано партнерами з 7 країн світу: німецькі інвестори вклали капітал у 9 підприємств області, партнери з Італії, Польщі, Кіпру - у 5 підприємств кожний, Туреччини, США, Віргінських островів, Британських - у чотири. Основними країнами - інвесторами економіки Чернігівської області є: Німеччина - 43,0 млн.грн., США, Сполучене Королівство -23,2 млн.грн., Бельгія - 14,0 млн.грн.

У територіальному плані найбільшу привабливість для зарубіжних інвесторів мають міста Чернігів (37,8% усіх іноземних інвестицій у регіон) та Прилуки (10,4%), а також райони - Чернігівський (5,4%), Талалаївський (4,3%), Бахмацький (3,5%). На сьогодні з іноземними інвесторами співпрацюють лише близько 40 підприємств регіону, у той час, як ще 140 суб'єктів господарювання відчують гостру нестачу в інвестиційних ресурсах. Найпопулярніший спосіб залучення прямих іноземних інвестицій в економіку області - створення спільних підприємств, що є хорошою можливістю для вітчизняних товаровиробників модернізувати власну матеріально-технічну базу, а також забезпечити вихід на зовнішні ринки з конкурентоздатною продукцією.

Не слід переоцінювати значення іноземного інвестування, а більше сподіватися на власні сили і ресурси, до яких насамперед належать амортизація та заощадження населення.

Таблиця 4.

Прямі іноземні інвестиції за видами економічної діяльності за даними 2005 року [12,13]

	Чернігівська область			Україна		
	2005		% від 2000 року	2005		% від 2000 року
	на кінець року, млн. дол.	% від загальноного обсягу		на кінець року, млн. дол.	% від загальноного обсягу	
Всього	94,6	100,0	у 4,4 р.	16375,0	100,0	у 4,3 р.
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	2,2	2,3	у 17 р.	298,6	1,8	у 3,8 р.
Промисловість	69,04	72,9	146,3	5056,4	30,9	у 2,6
у т.ч. харчова	65,6	95,1	139,6	1169,3	7,2	150,7

Будівництво	17,0	17,9	у 739 р.	387,2	2,4	у 3 р
Оптова і роздрібна торгівля	5,4	5,8	у 2,61 р.	1953,5	11,9	у 2,68 р.
Транспорт та зв'язок	0,015	0,1	7,8	743,7	4,5	у 8 р.
Операції з нерухомістю	0,824	0,9	у 16,8 р.	926,5	5,7	У 11 р

В Україні існує один загальновизначений рейтинг інвестиційної привабливості регіонів, розроблений у 1995 р. І.Бланком у співробітництві з інвестиційною компанією «Омега-Інвест». Розраховані рейтингові оцінки інвестиційної привабливості регіонів України дають підстави стверджувати, що Чернігівщина - регіон середньої інвестиційної привабливості. Для стимулювання інвестицій та подолання депресивного характеру економіки у середньо та слабо інвестиційно-привабливих регіонах створено спеціальні зони та зони пріоритетного розвитку.

Для активізації інвестиційної діяльності, нарощування обсягів інвестицій, вирішення проблем зайнятості, збереження і відтворення науково-технічного потенціалу з 01.01.2000 року в Чернігівській області було впроваджено спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку.

Реалізувалися проекти на території семи північних районів - Городнянського, Корюківського, Новгород-Сіверського, Ріпкинського, Семенівського, Чернігівського, Щорського.

Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік та деяких інших законодавчих актів України» виключено ст. 2,6 Закону України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Чернігівській області». Запроваджено мораторій на встановлення спеціальних режимів інвестиційної діяльності на нових територіях, а також на розгляд і схвалення нових інвестиційних та інноваційних проектів на територіях із спеціальним режимом інвестиційної діяльності.

За період існування територій пріоритетного розвитку Чернігівської області кількість діючих інвестиційних проектів становила 23 одиниці, вартість - 59,741 млн.дол.США (див.табл.). Серед районів області найбільші обсяги інвестицій залучені на підприємства Корюківського (23,892 млн. дол. США), Ріпкинського (7,263 млн.дол. США) районів. Найбільше залучено інвестицій в проекти ВАТ «Корюківська фабрика технічних паперів» «Розширення виробництва шпалер» та «Створення ділянки по виробництву кашированих, вінілових і дуплексних шпалер», Добрянський держлісгосп - «Створення ділянки по переробці деревини та деревної зелені».

З початку запровадження спеціального режиму на територіях пріоритетного розвитку суб'єкти господарювання, які реалізують інвестиційні проекти, залучили у виробничу діяльність і розвиток 33,6 млн.дол. (63,4% від обсягу надходжень передбачених проектами).

Таблиця 5.

Структура освоєння інвестицій за 2001-2005 роки

Напрямки освоєння інвестицій	Передбачено проектами (млн.дол.США)	2001	2002	2003	2004	2005
Усього інвестицій:	52,9	6,7	5,105	3,9	8,8	8,7
в основні засоби	33,6	6,4	4,08	1,45	7,5	6,7
в нематеріальні активи	0,596	-	-	-	-	-
в оборотні активи	15,7	0,335	0,987	2,4	1,3	1,9
інші	3,1	0,016	0,03	0,065	0,034	0,005

Позитивним фактором є активізація іноземного інвестування. Станом на 2005 р. проектами передбачено надходження іноземних інвестицій на суму 7,7 млн.дол. (14,5 % загального обсягу). Інвесторами з Польщі планується вкласти у вказані проекти 87,3% усіх іноземних інвестицій, Туреччини - 6,7%, Фінляндії - 6%. Вітчизняними інвесторами буде вкладено 45,3 млн.дол. (85,5% загальної вартості проектів).

Реалізація інвестиційних проєктів на території Чернівецького регіону (ГПР)

Таблиця 6.

з/п	Район	Підприємство	Назва інвестиційного проєкту або технопарку	Обсяг інвестицій за проєктом тис.дол.США	Дата початку реалізації проєкту	Строк освоєння інвестицій
1	Городнянський	ДП "Ресекі - льон", м.Городня	Вирощування та переробка льону	3983,0	01.04.02 р.	6 років
2	Городнянський	ЗАТ „Городнянський масложивод”	Створення дільниці з виробництва твердих та плавлених сирів	219,1	31.12.03 р.	60 місяців
3	Корюківський	ТОВ "ІАС ЛТД", с.Охратівичі Корюківського району	Організація виробництва насіннєвої картоплі в Корюківському районі	1200,0	26.10.00 р.	6 років
4	Корюківський	ВАТ "КФПТ", м.Корюківка	Розширення виробництва шпалер	8776,0	06.02.01 р.	60 міс.
5	Корюківський	ВАТ "КФПТ", м.Корюківка	Створення дільниці по виробництву каширюваних, вилгових і дуплякених шпалер	11600,0	05.04.01 р.	60 міс.
6	Корюківський	Корюківське лісотослоподарське державне підприємство	Реконструкція та модернізація виробничого потенціалу шляхом створення окремого підрозділу з метою поліпшення структури виробництва	756,0	01.04.04 р.	60 місяців
7	Корюківський	ПП „Ламінар”	Виробництво виробів з паперу та картону з поверхневою обробкою	1560,0	01.01.04 р.	72 місяців
8	Ріпкинський	ЗАТ "Панета-древ", смт Ріпки	Організація підприємства з обробки деревини та виробництва виробів із деревини	210,0	20.12.02 р.	14 місяців
9	Ріпкинський	ТОВ "Планета-пак", смт Ріпки	Виготовлення пакувальних виробів з паперу та картону з поверхневою обробкою	678,4	21.07.03 р.	12 місяців
10	Ріпкинський	ТОВ "Планета-пак", смт Ріпки	Виробництво поліграфічних (друкарських) фарб	2300,0	23.10.03 р.	12 місяців
11	Ріпкинський	ТОВ "ВЮГ-буд", смт Ріпки	Виробництво керамічної плитки	1125,0	23.10.03 р.	15 місяців
12	Ріпкинський	Добрянський держлісгосп, смт Добрянка	Створення дільниці з переробки деревини та виробництва столярних виробів	2950,0	29.12.01 р.	72 місяці
13	Семетівський	Семетівський держлісгосп, м.Семетівка	Створення дільниці з переробки деревини та деревної зелені	1780,0	01.04.03 р.	72 місяці
14	Семетівський	ТОВ"Пелл-льон", м.Семетівка	Вирощування та переробка льону	2082,0	31.03.01 р.	36 місяців
15	Н.-Сіверський	Н.-Сіверський держлісгосп, м.Н.-Сіверський	Створення дільниці з переробки деревини та виготовлення столярних виробів	2900,0	01.05.02 р.	72 місяці
16	Н.-Сіверський	ЗАТ "Н.-Сіверський" с/завод", м. Н.-Сіверський	Модернізація пеху з випуску твердих, плавлених сирів та молочного цукру	1664,4	23.08.2 р.	72 місяці
17	Чернівецький	ДП "Левона -С" ПНП "Левона", смт Седнів	Виготовлення крохмалю та крохмалепродуктів із картоплі та пшениці	960,0	01.11.02р.	5 років
18	Чернівецький	ПВКП "Інрансавгоптрой", с.Павлівка	Вирощування льону-довунця та переробка преси на волокно	3867,0	12.04.01р.	72 міс.
19	Чернівецький	Чернівецький держлісгосп	Реконструкція та модернізація виробничої бази з метою збільшення переробки сировини	500,0	01.11.03 р.	60 місяців
20	Чернівецький	ТОВ „Зотік”	Кабельно-провідникове виробництво	9120,0	31.01.04 р.	54 місяці
21	Чернівецький	ТОВ „Зотік”	Виробництво дільничої арматури	530,0	31.01.04 р.	36 місяців
22	Чернівецький	ТОВ „Поліанвест”	Деревообробке виробництво	450,0	30.12.04 р.	48 місяців
23	Щорський	ТОВ"Чернівецька апаратура компанії", м.Щоре	Переробка льону-довунця	530,0	28.11.02р.	60 місяців
		Загальний обсяг інвестицій, передбачених проєктами тис.дол. США		59740,9	-	-

Структура інвестицій за джерелами фінансування за 2001-2005 роки

Джерела фінансування	Передбачено проектами (млн.дол.США)	2001	2002	2003	2004	2005
Загальний обсяг українських інвестицій:	45,3	6,7	5,1	4,06	8,8	8,7
власні кошти підприємства	29,7	2,5	2,6	3,4	7,3	5,9
кредити комерційних банків	6,5	1,9	2,02	0,166	1,3	2,2
інші форми залучення інвестицій	9,05	2,3	0,474	0,469	0,169	0,563

Галузева структура залучених інвестицій по більшості територій пріоритетного розвитку відповідає меті їх заснування і спрямована на забезпечення ефективності економіки відповідних районів. Обсяг виробництва продукції підприємств, що були охоплені інвестиційними проектами, протягом 2001-2005 рр., зростав та становив у 2005 р. 302,9 млн.грн. проти 51,0 млн. грн. у 2001 р. За рахунок реалізації проектів у 2005 р. вироблено більше шпалер, деревообробної, молочної продукції. Більшу частину продукції (59,7%) реалізовано у країнах СНД, понад третину товарів - на внутрішньому ринку України, в інших країнах - 2,7%. Основними партнерами в експортних поставках були Росія, Білорусь, Польща, Ізраїль, Італія, Голландія, Німеччина (шпалери, столярні вироби, деревина).

Створення територій пріоритетного розвитку стало стимулом залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій, зростання обсягів виробництва, створення нових робочих місць.

Станом на 01.10.2006 р. на території пріоритетного розвитку Чернігівської області реалізується 12 інвестиційних проектів, а саме: «Створення дільниці з виробництва твердих та плавлених сирів» (ЗАТ «Городнянський маслозавод»); «Виробництво виробів з паперу та картону з поверхневим обробленням» (ПП «Ламінат»); «Виробництво поліграфічних (друкарських) фарб» (ТОВ «Планета-інкс»); «Виробництво керамічної цегли» (ТОВ «ВЮТ-буд»); «Створення дільниці з переробки деревини та виробництва столярних виробів» (Добрянський держлісгосп); «Створення дільниці з переробки деревини та деревної зелені» (Семенівський держлісгосп); «Створення дільниці з переробки деревини та виготовлення столярних виробів» (Н.- Сіверський держлісгосп); «Модернізація цеху з випуску твердих, плавлених сирів та молочного цукру» (ЗАТ «Н.- Сіверський сирзавод»); «Виготовлення крохмалю та крохмалепродуктів із картоплі та пшениці» (ДП «Левона - С» ПНП «Левона»); «Кабельно-провідникове виробництво» (ТОВ «Зотік»); «Виробництво лінійної арматури» (ТОВ «Зотік»); «Деревообробне виробництво» (ТОВ «Поліінвест»).

Відміна податкових і митних пільг для суб'єктів підприємницької діяльності - юридичних осіб, які в установленому законодавством порядку зареєстровані на територіях пріоритетного розвитку, призвели до скорочення фінансування інвестиційних проектів.

У роботі з активізації інвестиційної діяльності важливе значення має підвищення інноваційної спрямованості інвестицій. Мається на увазі їх спрямування на модернізацію основних фондів, виробничих технологій, механізмів корпоративного управління підприємством тощо. Регіону, як і Україні в цілому, притаманний надто повільний перехід до інноваційної моделі розвитку економіки.

У 2005 р. частка підприємств Чернігівської області, що займалися інноваційною діяльністю, становила 12,3%. Найбільш інноваційно активними були підприємства міст Чернігів та Ніжин, зокрема ВАТ «ЧеЗаРа», ЗАТ КСК «Чексіл», ВАТ «Чернігівське «Хімволокно», ВАТ «Ніжинсільмаш», ВАТ «Ніжинський механічний завод». Найбільша кількість нововведень була на підприємствах хімічної промисловості, металургії та обробки металу і машинобудування.

Як правило, активніше впроваджували інновації великі підприємства; понад 80% інноваційно активних підприємств склали суб'єкти господарювання колективної форми власності.

Основним напрямком інноваційної діяльності промислових підприємств є оновлення продукції. Рівень впровадження нових технологічних процесів залишається низьким: на 18 підприємствах у 2002 р., на 12 - у 2005 р. Фінансування інноваційної діяльності здійснюється здебільшого за рахунок власних коштів - 63,8%, кредитів - 34,1%, місцевих бюджетів - 2,1%. [14].

Кількість підприємств, що впроваджували інновації

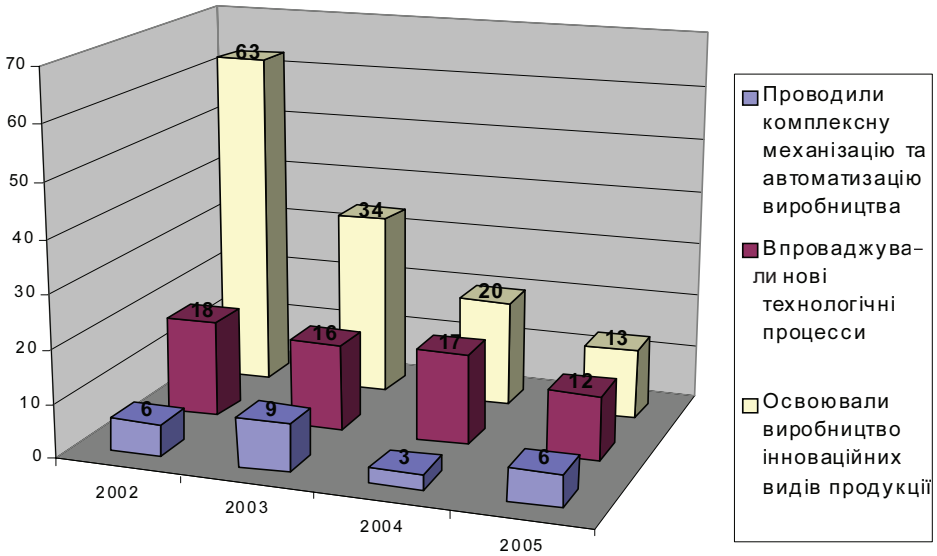

Рис. 4 Підприємства Чернігівської області, що впроваджували інновації

Таблиця 8.

Впровадження прогресивних технологічних процесів та освоєння виробництва нових видів продукції у промисловості

		2000	2003	2004	2005	2005 від 2000, %
Чернігівська область	Впроваджено нових прогресивних технологічних процесів	40	30	37	31	77,5
	з них маловідходних та безвідходних	11	6	15	9	81,8
	Освоєно виробництво нових видів продукції, найменувань	935	267	59	47	5,02
Україна	Впроваджено нових прогресивних технологічних процесів	1403	1421	1142	1482	105,6
	з них маловідходних та безвідходних	430	469	430	606	140,9
	Освоєно виробництво нових видів продукції, найменувань	15323	19484	22847	7416	48,4

Найвагомішими причинами низького рівня інноваційної активності в державі і окремих регіонах на сучасному етапі бачаться наступні: недостатньо ефективна державна політика щодо підтримки інновацій; відсутність налагодженої системи ефективного фінансування інноваційної діяльності; високий економічний ризик інвестування сфери високотехнологічного виробництва; дефіцит власних коштів підприємств (за їх рахунок у 2003 р. в області здійснено 62,1%, в Україні - 70,2% інвестицій у інновації) (табл. 9); висока вартість кредитів; низький рівень внутрішнього платоспроможного попиту на науково-технічну продукцію; нерозвиненість інноваційної інфраструктури для поєднання ланок «наука - виробництво»; переважання у структурі вітчизняної економіки сировинних галузей і галузей первинної обробки, які мають низький потенціал інноваційної активності; недостатня кількість висококваліфікованих кадрів у сфері інноваційної діяльності.

Збільшення обсягів інвестиційних ресурсів в економіку Чернігівської області лише у 1,7 разу, невідповідність фактичного стану залучених інвестицій наявному інвестиційному потенціалу передбачає вирішення таких першочергових завдань:

1). створення умов економічної зацікавленості підприємств і територій у нарощуванні обсягів інвестицій (у 2006 р. очікуваний обсяг залучення інвестицій суб'єктами господарювання за рахунок усіх джерел фінансування - 1637,475 млн.грн.)

2). формування сприятливого інвестиційного клімату для залучення іноземних інвестицій до довготермінових інвестиційних проектів (будівництво деревопереробного заводу у

м. Корюківка, трикотажної фабрики у м. Бахмач, виробничих площ ТОВ «Чернігівтекс», деревопереробної фабрики у смт Ріпки, житлових будівель у м. Чернігові, ТОВ УНСП «Союз інвест Берлін-Чернігів»);

- 3). удосконалення амортизаційної політики;
- 4). збільшення фінансування за рахунок Державного (5,9% у 2005 р.) та місцевого (3,9% у 2005 р.) бюджетів, підвищення ефективності їх використання;
- 5). надання пільг та гарантій для найефективніших інвестиційних проектів;
- 6). зниження рівня інвестиційних ризиків економічного і соціального характеру (наприклад, шляхом страхування інвестиційних ризиків заставою майна суб'єктів України);
- 7). стимулювання збільшення виробництва конкурентоспроможних товарів і послуг;
- 8). удосконалення податкової політики (у т.ч. щодо територій пріоритетного розвитку);
- 9). запровадження механізмів стимулювання довготермінового кредитування комерційними банками;
- 10). стимулювання збільшення заощадження громадян та їх інвестиційне спрямування, вдосконалення системи гарантій збереження вкладів громадян.

Джерела та література:

1. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18 березня 1991 року № 1560-XII.
2. Закону України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Чернігівській області» від 18 листопада 2003 року № 1250 - IV.
3. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік та деяких інших законодавчих актів України»
4. Бутко М.П. Регіональні особливості економічних трансформацій в перехідній економіці. - К.: Знання України, 2005. - 476 с. - Бібліогр.: с. 445-475.
5. Бутко М., Зеленський С., Акіменко О. - Сучасна проблематика оцінки інвестиційної привабливості регіону // Економіка України. - 2005. № 11. - с. 30-38.
6. Дорогунцов С.І., Данилишин Б.М., Лисецький А.С. та інші. Перспективи економічного розвитку України: Проблеми. Пошук. Впровадження. - К.: РВПС НАН України, 1999. - 179 с.
7. Дорогунцов С.І., Чернюк Л.Г., Борщевський П.П., Данилишин Б.М. Фащевський М.І. Соціально-економічні системи продуктивних сил регіонів України. - К.: «Нічлава», 2002. - 690 с.
8. Козик В.В. Трансформація промислового розвитку Львівщини // Регіональна економіка. - 2006. № 1. - с. 67-76.
9. Недашківський М.М. Регіональні фактори реалізації інвестиційного процесу в Україні. Автореф. дис.на здобуття наукового ступеня к.е.н. - К.:РВПС НАН України, 2000. - 20 с.
10. Орловська Ю.В. Стратегічне управління інвестиціями в регіональний розвиток. - К.: Знання України, 2004. - 336 с. Бібліогр.: с.300-318.
11. Регіони України. Статистичний збірник / За ред. Осауленко О.Г. - К.: Держкомстат України, 2004, ч.ІІ. - 511 с.
12. Статистичний щорічник «Чернігівщина 2005». - Чернігів: Чернігівське обласне управління статистики, 2006. - 502 с.
13. Статистичний довідник «Україна у цифрах 2005». - К.: Консультант, 2006. - 244 с.
14. Статистичний збірник «Інноваційна діяльність у Чернігівській області». -Чернігів Чернігівське обласне управління статистики. 2005. - 49 с.

ПРО АВТОРІВ

Старовойтенко Інна - кандидат історичних наук (м. Київ).

Половець Володимир - доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри українознавства і політології ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка.

Кондратьєв Ігор - кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка.

о. Мицик Юрій - доктор історичних наук, професор Національного університету «Києво-Могилянська академія».

Ясновська Людмила - викладач ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка.

Полієнко Галина - аспірантка кафедри українознавства і політології ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка.

Горобець Сергій - асистент кафедри МВІ та суспільствознавства ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка.

Пиріг Петро - доктор історичних наук, професор (м. Чернігів).

Тимошенко Тетяна - аспірантка кафедри українознавства і політології ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка.

Сидорович Олександр - кандидат історичних наук, завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Ніжинського агротехнічного інституту.

Коляструк Ольга - кандидат історичних наук, доцент, докторант кафедри історії та етнополітики Національного педуніверситету ім. М. Драгоманова.

Дудко Віктор - кандидат філологічних наук, провідний науковий співробітник Інституту української літератури НАН України.

Терлецький Віктор - краєзнавець, лауреат премії ім. І. Огієнка 2006 р. (м. Шостка Сумської обл.).

Леґецька Лідія - кандидат історичних наук (м. Чернігів).

Пуліна Вікторія - старший викладач кафедри філософії та культурології ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка.

Маринчик Станіслав - член Національної спілки письменників України (м. Ічня).

Демченко Тамара - кандидат історичних наук (м. Чернігів).

Атросченко Борис - заступник начальника управління у справах молоді та спорту Чернігівської облдержадміністрації.

Коваленко Володимир - кандидат історичних наук, завідувач кафедри історії та археології України ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка.

Коваль Володимир - член Національної спілки письменників України.

Дзюба Сергій - член Національної спілки письменників України.

Шкарлет Сергій - кандидат економічних наук, доцент, ректор Чернігівського інституту інформації, бізнесу і права Міжнародного науково-технічного університету.

Пархоменко Наталія - старший викладач Гомельського державного технічного університету імені П. О. Сухого (Республіка Білорусь).

Мешко Ольга - старший викладач Європейського університету.

Іванець Володимир - доцент Чернігівського інституту інформації, бізнесу і права.

Каракай Юрій - кандидат економічних наук, доцент Чернігівського інституту інформації, бізнесу і права.

Савченко Володимир - кандидат економічних наук, професор кафедри економічної теорії ЧДІЕУ.

Акименко Олена - старший викладач Чернігівського державного технологічного університету.